

This PDF you are browsing now is a digitized copy of rare books and manuscripts from the Jnanayogi Dr. Shrikant Jichkar Knowledge Resource Center Library located in Kavikulaguru Kalidas Sanskrit University Ramtek, Maharashtra.

KKSU University (1997- Present) in Ramtek, Maharashtra is an institution dedicated to the advanced learning of Sanskrit. The University Collection is offered freely to the Community of Scholars with the intent to promote Sanskrit Learning.

Website
<https://kksu.co.in/>

Digitization was executed by NMM

<https://www.namami.gov.in/>

Sincerely,

Prof. Shrinivasa Varkhed
Hon'ble Vice-Chancellor

Dr. Deepak Kapade
Librarian

Digital Uploaded by eGangotri Digital Preservation Trust, New Delhi
<https://egangotri.wordpress.com/>

Checked 2012

कविकुलगुरु कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालय, रामटेक
हस्तलिखित संग्रह

दाखल क्र. ११२२३ विषय भारतीय दर्शन

नाव श्रीमद्भगवद्गीता (मुद्रित)

लेखक / लिपीकार नाथबोधिनीदास

पृष्ठ १४४ काळ शके १८१३ पूर्ण / अपूर्ण

श्रीगणेशायनमः पितुःस्कंधेस्थित्वा विमलमुकुरा लोकनधिया हिमांशुं व्याकर्षन्महिभयविदूनेन मनसा
 विधुं हित्वा वन्हिं सरसमणिबुद्ध्या गिरिभुवा शुभंभीतो नीतो दिशतु बहुबः शंभुतनयः १ गंगेत्वद्वारिधा
 राभवमरणजरापारवीरास्तु सारा राजदेवा दिनारी विहरण विलसन्ती रनीरा तुषारा दैत्या रात्यंघ्रिचा
 रा हरिगिरिस्फशिरो देहभारा तिधीरा रूपेणाक्रान्तसारा निजजनवृजिनौ घोषहारा विहारा २ अंबा
 निजमुखाक्रान्तचंद्रविंबानमाम्यहं केदारं वैरिसंदारं मुक्ताहारंच संदरं ३ येनाकारिदशास्योदशमुख
 हीनोपि बाणसंधेन वनजायाचौर्यकरोसौ वोऽवतु जानकीक्रान्तः ४ हरिरामं गुरुं नत्वा भास्करपीत-
 ये मया पीयूषलहरी व्याख्या क्रियते हि यथा मति ५ अत्रैवं श्रूयते कविर्जगन्नाथो दिद्धीवल्लभा-
 श्रितस्तद्यवनी संसर्गदोषभाक् सन् गंगायाः सकाशात् द्विपंचाशत् सोपानांतरित निजगृहे स्थितः स
 न् तत्रैव जान्हव्या गमनस्पर्शनेनात्मशुद्धिं कामयमानः सन् काव्यं यथासेऽर्थकृते व्यवहारविदेशिवे
 तरक्षतये सद्यः परनिर्वृतये कान्ता संमिततयोपदेशयुज इति काव्यप्रकाशोक्तेः शिवेतरक्षतिफल
 कगंगास्तुतिरूपं काव्यं चिकीर्षुर्विघ्नविघाताय वस्तुनिर्देशात्मकं मंगलमाचरन् स्वाभिमतं पा-
 र्थयते समृद्धमिति भोगंगे ते तव युष्मदः षष्ठ्येकवचनविशिष्टस्य ते मया वेकवचनस्येति ते
 आदेशः युष्मद्विश्वसंबोध्यः युष्मदः संबोध्यः स्वतंत्रः कर्त्ता अस्मदोवाच्यः इत्यभियुक्तोक्तेरि-
 त्यादन्यस्तविस्तरः तत्सलिलं सलति भक्तजनपापादिनाशाय गच्छतीति सलिलं जलं षलगतौ स-
 लिलकलिल्कणादिसूत्रेण लच् सलिलं कमलं जलमित्यमरः एवं चाशिवशमनप्रार्थनं युक्तमिति भा-
 वः नः अस्माकमशिवमकल्याणम् शमयतु नाशयतु प्रार्थनायां लोट् तत्किम् यत्सलिलं सक-

लवसुधायाः सकलाचासौ वरुधाचसोर्वीतस्याः वरुधोर्वीवरुंधरेत्यमरः यद्वा कलाभिः सहिता-
 सकला वरुधनंधने इति वरुधा सकलाचासौ वसुधाच तस्याः किमपि अनिर्वचनीयममौल्यं वा स-
 मृद्धं बहुसौभाग्यं शोभादायकम् अतिचतुरायाः सधनाया अपि पृथिव्याः गंगासलिलं विना न
 शोभेति लोकेऽपि अतिचतुरायास्तारंकनूपुराद्यलंकारसहिताया अपि प्रमदायाः कुंकुमकृष्ण-
 मणिभिर्विनानशोभाभवतीत्यापामरप्रसिद्धम् पुनस्तत्किम् यत् लीलाजनितजगतः लीलया
 विलासेन नतु श्रमेण जनितानि उत्पादितानि जगंति चतुर्दशभुवनानियेन सः तस्य खंडपरशोः
 खंडयतिरिपून् हिनस्तीति खंडः तादृशः परशुः शस्त्रविशेषो यस्य भूतेशस्य भूतेशः खंडप

समृद्धं सौभाग्यं सकलवसुधायाः किमपि तन्महैश्वर्यं लीलाजनितजगतः खंडपरशोः

रशुरित्यमरः महैश्वर्यं महच्चतदैश्वर्यं च महाविभूतिभूतम् विभूतिर्भूतिरैश्वर्यमित्यमरः सन्महदि-
 तिसमासे आङ्महदित्यात्वे वृद्धिः गंगासलिलमात्रसहायेनेश्वरेण विलासादेव चतुर्दशभुवनानि
 कृतानीति भावः लोकेऽपि कश्चन धने सहाये सति लीलया ब्रह्मपुर्यादिकं निर्मातीति प्रसिद्धम् पुन-
 स्तत्किम् यत् श्रुतीनाम् श्रूयते धर्मो याभिस्ताः श्रुतयः चत्वारो वेदाः श्रुज्जीत्यादिना क्तिन्
 श्रुतिः स्त्रीवेद आम्नाय इत्यमरः तेषां सर्वस्वं सर्वंच तत्स्वं च सर्वस्वम् इदमेव वेदानां धनमिति-
 भावः यद्वा सर्वंच तत्स्वं च आत्मा इदं सलिलमेव वेदानां मात्मेति भावः स्वो ज्ञाता वात्मनि स्वं
 त्रिष्यात्मीये स्वो स्त्रियां धन इत्यमरः पुनस्तत्किम् अथ यत्कमनसां कपर्वणाम् कपर्वणः सु

मनस इत्यमरः मूर्त्तसंशरीरं कृत्तं पुण्यं स्याद्धर्ममस्त्रियां पुण्यश्रेयसी सुकृतं वृष इत्यमरः पुनस्तत्
किं यत्सुधासौंदर्यं सुधेवामृतमिव सौंदर्यं यस्य तत् अतिशुभ्रमित्यर्थः मधुरा स्वादचिरजीवित्वादितत्
कार्यकारीति वा यद्वा सुधासौंदर्यमिति वा पाठः सुधेति पृथक्पदम् चंद्रो मुखमिति वत्सलि-
लविशेषणम् पुनस्तत्किम् सौंदर्यम् सम्यक्दरीहिमाचलकंदरं तत्र भवं सौंदर्यम् भवार्थेऽण्
सौंदरमेव सौंदर्यमिति चातुर्वर्ण्यं दित्वा तु व्यञ् आदौ हिमाचले प्रकाशितमिति भावः अथवा
सुधायाः सौंदर्यं भ्रान्तरूपम् सोदराद्यदित्यः अत्र दूरस्मितमिति श्लोकपर्यंतं शिखरिणी छं-
दः तल्लक्षणं तु रसैरुद्वेष्टिन्नाय मनस भलागः शिखरिणीति वृत्तरत्नाकरोक्तम् शिखरिणी

श्रुतीनां सर्वस्यं कृत्तमथ मूर्त्तं सुमनसां सुधासौंदर्यं ते सलिलमशिवं नः शमयतु १

य्यो म्यो भ्लो गृतुरुद्रा इति पेंगलं च बोद्धव्यम् ननु छंदोंतरं त्यक्त्वा नेनैव छंदसा किमिति वर्णनमि-
ति चेत् अत्रोच्यते शिखरिणी छंदसि जलदेवता कयगणस्यादौ सत्त्वेन जलस्पर्शरूपा भिम-
तफलसिद्धिर्भविष्यतीत्याशयेन अशोकवनिकान्यायेन वेति कृतधियो विदां कुर्वंतु तदु-
क्तम् मो भूमिः श्रियमातनोति यजलं वृद्धिरवन्निर्मृत्तिं सो वायुः परदेशदूरगमनं तव्यो मभून्म-
फलम् जः सूर्यो रुजमादधाति विपुलां भेंदुर्यशो निर्मलं नो नाकः सुखमीप्सितं फलमिदं प्राहु-
र्गणानां बुधा इति किमपि तन् इत्येकं पदं वा किमपि अनिर्वचनीयं मोक्षप्राप्तिरूपं फलं तनो-
ति विस्तारयतीति किमपि तन् तनुविस्तारे किप् एतत्पक्षे कथं भूतं जलमिति योज्यम् अ-

त्रवाचकलुप्तोमालंकारः तदुक्तम् उपमायत्रसादृश्यलक्ष्मीरुल्लसतिद्वयोरिति समृद्धसौ-
भाग्यमिति आदौ रूपकंच एवंच रूपकोपमयोः संकरः १ इदानीं प्रवाहरूपत्वेन जलं वर्ण-
यन् स्वाभिमतं प्रार्थयते दरिद्राणामिति भोगंगे इहास्मिन्लोके ते नव वारां अपां आ-
पस्त्रीभूम्नि वार्वारीत्यमरः अयं पुरोवर्त्तिसन्निकृष्टे इदंशब्दार्थः तदुक्तम् इदमस्तु सन्निकृ-
ष्टं समीपवर्त्तिचैतदोरूपम् अदसस्तु प्रविकृष्टं तदिति परोक्षे विजानीयादिति प्रवाहो नि-
र्झरः प्रवाहो निर्झरो झर इत्यमरः नः अस्माकं अपारां अनन्तां श्रियम् दिशतु ददातु दिश-
अतिसर्जन इति धातोः प्रार्थनायां लोट् अतिसर्जनं दानम् किं कुर्वन् सन् दृष्टि सरणिम् ने-

दरिद्राणां दैन्यं दुरितमथ दुर्वासनहृदां दुतं दूरी कुर्वन् सकृदपि गतो दृष्टि सरणिं

त्रमार्गम् सरणिः पद्धतिः पद्येत्यमरः सकृदपि एकवारमपि गतः सन् प्राप्तः सन् दरिद्राणां रंका-
णां दैन्यं दीनताम् अथानंतरम् दुर्वासनहृदाम् दुष्टावासनायस्यत दुर्वासनम् तादृशं हृत्त्ये-
षां तेषां स्वांतं हन्मानसं मन इत्यमरः दुरितमपि पापमपि अंहो दुरितदुष्कृतमित्यमरः दुतं शी-
घ्रं दूरी कुर्वन् अभूततद्भावेच्चिः कुगतीति समासः कथं भूतः प्रवाहः द्रागाविद्याद्रुमदलनदी-
क्षागुरुः आसमंतादविद्याः मायाः आविद्याः अखिला अविद्या इत्यर्थः माया बहुत्वे प्रमाणं-
तु इन्द्रो मायाभिरिति श्रुतौ बहुवचनं अतएव तत्त्वज्ञानादेकस्य मुक्तौ कृत्स्नमुक्तिप्रसंगः
मायैक्येन तन्निरुक्तौ कापि संसाराभावादिति शंका लेशोपि नेति शंकरभाष्यादिग्रंथेभ्यो बधे

यमितिदिक् तद्रूपोयोद्रुमः वृक्षः तस्यदलनंछेदनंद्रागाविद्याद्रुमदलनं तस्यदीक्षाउपदेशः
तस्याः गुरुः बोधकः अत्रापि दृष्टिसरणिंसकृदपिगतः सन्नितियोजनीयम् सकृत्प्रवाहदर्श-
नेनाविद्याः गच्छंतीतिभावः द्रागाविद्याद्रुमेतिवापाठः अत्राविद्याया इमेआविद्याः तेचते
द्रुमाश्चशेषंपूर्ववत् २ इदानीं तरंगरूपत्वेनजलवर्णयन्नाशिषःप्रयुजते उदंचदिति गंगा
तनुभुवः गंगायास्तनुः मूर्तिः स्त्रियांमूर्तिस्तनुस्तनूरित्यमरः तस्याः भवन्तितेगंगातनुभु-
वः भवतेः क्विप् नभूकधियोरितियण्निषेधादुवड् प्रोचुंगाः उन्नताः एतादृशास्तरंगाः
ऊर्मयः भंगस्तरंगऊर्मिर्वैत्यमरः भवतांभक्तजनानांदुरितभयभंगाय दुरितंचभयंच तयो-

अपिद्रागाविद्याद्रुमदलनदीक्षागुरुरिहप्रवाहस्तेवारांश्रियमयमपारांदिशतुनः २
उदंचन्मार्त्तंडस्फुटकपटहेरंबजननी कटाक्षव्याक्षेपक्षणजनितसंक्षोभनिवहाः

र्भगायनाशाच क्रियार्थोपपदेतिचतुर्थी भवन्तु आशिषिलोद् कथंभूतास्तरंगाः उदंचन्मार्त्त-
ंडस्फुटकपटहेरंबजननी कटाक्षव्याक्षेपक्षणजनितसंक्षोभनिवहाः हे शिवे रंबतेशब्दंक-
रोति इतिसप्तम्या अलुक् हः शंकरेहरोहंसेरणरोमांचवाजिषुइतिनानार्थमंजरी अबिर-
बिशब्देपचाद्यच् तत्पुरुषेकृतीतिसप्तम्या अलुक् अप्येकदंतहेरंबलंबोदरगजाननाइत्यम-
रः हेरंबस्यजननीमातापार्वतीतस्याः कटाक्षाः अपांगदर्शनानि कटाक्षोपांगदर्शनमित्य-
मरः स्फुटंचतत्कपटंचव्याजंच कपटोस्त्रीव्याजेत्यमरः स्फुटकपटेनहेरंबजननीकटाक्षाः

गं० ल०
३

उदंचन् उदयं प्राप्नुवन् यो मार्त्तुः अर्कः विकर्त्तनार्कमार्त्तुः इत्यमरः उदंचन्मार्त्तुः उवत् स्फुटक-
पटहेरंबजननी कटाक्षाः अतिरिक्ता इत्यर्थः तेषां व्याक्षेपः विलंबः चिरकालपर्यंतं कटाक्षस्थि-
तिरित्यर्थः यद्वा व्याक्षेपः संबंधः तेन क्षणं क्षणपर्यंतं जनितः उत्पादितः तादृशः संक्षोभनिव-
हो भयसमूहो येषां ते पुनः कथं भूताः अतएव हरशिरसि स्वाधारभूते महादेवमस्तके त्वंगंतः
कंपंतः इतस्ततो गच्छंतो वा त्वगिकंपने इत्यस्मात् उखउखीति दंडके पठितगमनार्थकत्वात् उ-
भयार्थकत्वम् क्वचित्तु उदंचन्मात्सर्येति पाठः तत्र सापत्यभावाद् उदंचन्मात्सर्येणेति व्याख्येयं
३ इदानीं त्वदाश्रयात्मया सर्वेकरास्तृणप्रायीकृताः अधुना यदि त्वं मे कार्यकरणे उदासीनात्

भवंतु त्वंगंतो हरशिरसि गंगा तनुभुवस्तरंगाः प्रोक्तुंगादुरितभयभंगाय भवतां ३
तवालंबादंबस्फुरदलघुगर्वेण सहसा मया सर्वे वज्ञासरणिमथनीताः सुरगणाः

हिं अहं केषामग्रे रोदनं करोमीत्याह तवेति भो अंबजननि अंबार्थनद्योरिति न्हस्वः तवालंबा-
दाश्रयात् स्फुरदलघुगर्वेण स्फुरन् देदीप्यमानः अलघुर्महान् गर्वोऽहंकारो यस्य तेन मया सर्वे
सरगणाः अवज्ञासरणिं अवज्ञाया अवहेलनस्य सरणिस्तां सहसा अविचारेण नीताः प्रापिताः
अत्र प्रधान कर्मण्याख्ये ये लादीनाहुर्दिकर्मणा मिति भाष्योक्तेः सुरगणरूपे प्रधान कर्मणि क्तः अ-
तएवाभिहितत्वात् तत्र प्रथमेति दिक् भो भागीरथि भगीरथस्येयं भागीरथी तत्संबोधनं तस्येद-
मित्यणिटि ट्वाणेति ङीप् इदानीं मुद्धारसमये यदि ओदास्यं उदासीनत्वं उद्धारानुकूलव्यापारस्य

सटी०

३

न्यत्वमित्यर्थः भजसि अंगीकरोषि तदा तर्हि निराधारः निर्गतः आधरो यस्य सः एतादृशो ह-
मिह लोके केषां पुरः अग्रे रोदिमिरोदनं करोमि हा इति कष्टे खेदे वा इति त्वं कथय चद्रुदिर् अश्र-
विमोचने रुदादिभ्यः सार्वधातुके इतीट् देवानामवहेलनात्तैः त्यक्तः त्वमपि अस्मिन् समये य-
दित्यजसि तर्हि मेका गतिरिति त्वमेव कथयेति भावः ४ पुनरपि प्रवाहरूपं स्मरन् पापहरणं प्रा-
र्थयते स्मृतिमिति हे गंगे तव प्रवाहरूपा मूर्तिः अकृतस्कृतानां अतीताद्यतनजन्मस्कृतपा-
तकानां पुरुषाणामपि स्मृतिं स्मरणं याता प्राप्ता सती चंद्रांशुसरणिः चंद्रस्यांशवः किरणाः ते

इदानीमोदास्यं भजसि यदि मागीरयितदा निराधारो हारो दिमि कथय केषां मिह
पुरः ४ स्मृतिं याता पुंसामकृतसुकृतानामपि च या हरत्यंतस्तंद्रांतिमिरमिव चंद्रां-
शुसरणिः इयं सा ते मूर्तिः सकलसुरसंसेव्यसलिलाममांतःसंतापं त्रिविधमपि पा-
पंच हरताम् ५ पां सरणिः पंक्तिः सरणिः पद्धतिरित्यमरः तिमिरं अंधकारं यथा तथा
तस्तंद्रां अंतःकरणज्ञानालस्यं नाशयति यथा चंद्रोदयेन तमो नश्यति तथा तव स्मरणेन म-
हापातकिनां तत्सदृशानां पातकं नश्यति पुनस्तत्किम् मूर्तिः सकलाः सराः देवाः तैः संसे-
व्यसलिला सेवनीयजला एतादृशी ते मूर्तिः ममांतःसंतापं अंतःकरणस्थं त्रिविधं कायिक-
वाचिकमानसिकरूपं पापंच तत्कृतं संतापमाधिभूताध्यात्माधिदैवं वा हरताम् तथा जा-
ते जन्ममरणकष्टान्मुक्तः स्यामिति भावः ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १०० १०१ १०२ १०३ १०४ १०५ १०६ १०७ १०८ १०९ ११० १११ ११२ ११३ ११४ ११५ ११६ ११७ ११८ ११९ १२० १२१ १२२ १२३ १२४ १२५ १२६ १२७ १२८ १२९ १३० १३१ १३२ १३३ १३४ १३५ १३६ १३७ १३८ १३९ १४० १४१ १४२ १४३ १४४ १४५ १४६ १४७ १४८ १४९ १५० १५१ १५२ १५३ १५४ १५५ १५६ १५७ १५८ १५९ १६० १६१ १६२ १६३ १६४ १६५ १६६ १६७ १६८ १६९ १७० १७१ १७२ १७३ १७४ १७५ १७६ १७७ १७८ १७९ १८० १८१ १८२ १८३ १८४ १८५ १८६ १८७ १८८ १८९ १९० १९१ १९२ १९३ १९४ १९५ १९६ १९७ १९८ १९९ २०० २०१ २०२ २०३ २०४ २०५ २०६ २०७ २०८ २०९ २१० २११ २१२ २१३ २१४ २१५ २१६ २१७ २१८ २१९ २२० २२१ २२२ २२३ २२४ २२५ २२६ २२७ २२८ २२९ २३० २३१ २३२ २३३ २३४ २३५ २३६ २३७ २३८ २३९ २४० २४१ २४२ २४३ २४४ २४५ २४६ २४७ २४८ २४९ २५० २५१ २५२ २५३ २५४ २५५ २५६ २५७ २५८ २५९ २६० २६१ २६२ २६३ २६४ २६५ २६६ २६७ २६८ २६९ २७० २७१ २७२ २७३ २७४ २७५ २७६ २७७ २७८ २७९ २८० २८१ २८२ २८३ २८४ २८५ २८६ २८७ २८८ २८९ २९० २९१ २९२ २९३ २९४ २९५ २९६ २९७ २९८ २९९ ३०० ३०१ ३०२ ३०३ ३०४ ३०५ ३०६ ३०७ ३०८ ३०९ ३१० ३११ ३१२ ३१३ ३१४ ३१५ ३१६ ३१७ ३१८ ३१९ ३२० ३२१ ३२२ ३२३ ३२४ ३२५ ३२६ ३२७ ३२८ ३२९ ३३० ३३१ ३३२ ३३३ ३३४ ३३५ ३३६ ३३७ ३३८ ३३९ ३४० ३४१ ३४२ ३४३ ३४४ ३४५ ३४६ ३४७ ३४८ ३४९ ३५० ३५१ ३५२ ३५३ ३५४ ३५५ ३५६ ३५७ ३५८ ३५९ ३६० ३६१ ३६२ ३६३ ३६४ ३६५ ३६६ ३६७ ३६८ ३६९ ३७० ३७१ ३७२ ३७३ ३७४ ३७५ ३७६ ३७७ ३७८ ३७९ ३८० ३८१ ३८२ ३८३ ३८४ ३८५ ३८६ ३८७ ३८८ ३८९ ३९० ३९१ ३९२ ३९३ ३९४ ३९५ ३९६ ३९७ ३९८ ३९९ ४०० ४०१ ४०२ ४०३ ४०४ ४०५ ४०६ ४०७ ४०८ ४०९ ४१० ४११ ४१२ ४१३ ४१४ ४१५ ४१६ ४१७ ४१८ ४१९ ४२० ४२१ ४२२ ४२३ ४२४ ४२५ ४२६ ४२७ ४२८ ४२९ ४३० ४३१ ४३२ ४३३ ४३४ ४३५ ४३६ ४३७ ४३८ ४३९ ४४० ४४१ ४४२ ४४३ ४४४ ४४५ ४४६ ४४७ ४४८ ४४९ ४५० ४५१ ४५२ ४५३ ४५४ ४५५ ४५६ ४५७ ४५८ ४५९ ४६० ४६१ ४६२ ४६३ ४६४ ४६५ ४६६ ४६७ ४६८ ४६९ ४७० ४७१ ४७२ ४७३ ४७४ ४७५ ४७६ ४७७ ४७८ ४७९ ४८० ४८१ ४८२ ४८३ ४८४ ४८५ ४८६ ४८७ ४८८ ४८९ ४९० ४९१ ४९२ ४९३ ४९४ ४९५ ४९६ ४९७ ४९८ ४९९ ५०० ५०१ ५०२ ५०३ ५०४ ५०५ ५०६ ५०७ ५०८ ५०९ ५१० ५११ ५१२ ५१३ ५१४ ५१५ ५१६ ५१७ ५१८ ५१९ ५२० ५२१ ५२२ ५२३ ५२४ ५२५ ५२६ ५२७ ५२८ ५२९ ५३० ५३१ ५३२ ५३३ ५३४ ५३५ ५३६ ५३७ ५३८ ५३९ ५४० ५४१ ५४२ ५४३ ५४४ ५४५ ५४६ ५४७ ५४८ ५४९ ५५० ५५१ ५५२ ५५३ ५५४ ५५५ ५५६ ५५७ ५५८ ५५९ ५६० ५६१ ५६२ ५६३ ५६४ ५६५ ५६६ ५६७ ५६८ ५६९ ५७० ५७१ ५७२ ५७३ ५७४ ५७५ ५७६ ५७७ ५७८ ५७९ ५८० ५८१ ५८२ ५८३ ५८४ ५८५ ५८६ ५८७ ५८८ ५८९ ५९० ५९१ ५९२ ५९३ ५९४ ५९५ ५९६ ५९७ ५९८ ५९९ ६०० ६०१ ६०२ ६०३ ६०४ ६०५ ६०६ ६०७ ६०८ ६०९ ६१० ६११ ६१२ ६१३ ६१४ ६१५ ६१६ ६१७ ६१८ ६१९ ६२० ६२१ ६२२ ६२३ ६२४ ६२५ ६२६ ६२७ ६२८ ६२९ ६३० ६३१ ६३२ ६३३ ६३४ ६३५ ६३६ ६३७ ६३८ ६३९ ६४० ६४१ ६४२ ६४३ ६४४ ६४५ ६४६ ६४७ ६४८ ६४९ ६५० ६५१ ६५२ ६५३ ६५४ ६५५ ६५६ ६५७ ६५८ ६५९ ६६० ६६१ ६६२ ६६३ ६६४ ६६५ ६६६ ६६७ ६६८ ६६९ ६७० ६७१ ६७२ ६७३ ६७४ ६७५ ६७६ ६७७ ६७८ ६७९ ६८० ६८१ ६८२ ६८३ ६८४ ६८५ ६८६ ६८७ ६८८ ६८९ ६९० ६९१ ६९२ ६९३ ६९४ ६९५ ६९६ ६९७ ६९८ ६९९ ७०० ७०१ ७०२ ७०३ ७०४ ७०५ ७०६ ७०७ ७०८ ७०९ ७१० ७११ ७१२ ७१३ ७१४ ७१५ ७१६ ७१७ ७१८ ७१९ ७२० ७२१ ७२२ ७२३ ७२४ ७२५ ७२६ ७२७ ७२८ ७२९ ७३० ७३१ ७३२ ७३३ ७३४ ७३५ ७३६ ७३७ ७३८ ७३९ ७४० ७४१ ७४२ ७४३ ७४४ ७४५ ७४६ ७४७ ७४८ ७४९ ७५० ७५१ ७५२ ७५३ ७५४ ७५५ ७५६ ७५७ ७५८ ७५९ ७६० ७६१ ७६२ ७६३ ७६४ ७६५ ७६६ ७६७ ७६८ ७६९ ७७० ७७१ ७७२ ७७३ ७७४ ७७५ ७७६ ७७७ ७७८ ७७९ ७८० ७८१ ७८२ ७८३ ७८४ ७८५ ७८६ ७८७ ७८८ ७८९ ७९० ७९१ ७९२ ७९३ ७९४ ७९५ ७९६ ७९७ ७९८ ७९९ ८०० ८०१ ८०२ ८०३ ८०४ ८०५ ८०६ ८०७ ८०८ ८०९ ८१० ८११ ८१२ ८१३ ८१४ ८१५ ८१६ ८१७ ८१८ ८१९ ८२० ८२१ ८२२ ८२३ ८२४ ८२५ ८२६ ८२७ ८२८ ८२९ ८३० ८३१ ८३२ ८३३ ८३४ ८३५ ८३६ ८३७ ८३८ ८३९ ८४० ८४१ ८४२ ८४३ ८४४ ८४५ ८४६ ८४७ ८४८ ८४९ ८५० ८५१ ८५२ ८५३ ८५४ ८५५ ८५६ ८५७ ८५८ ८५९ ८६० ८६१ ८६२ ८६३ ८६४ ८६५ ८६६ ८६७ ८६८ ८६९ ८७० ८७१ ८७२ ८७३ ८७४ ८७५ ८७६ ८७७ ८७८ ८७९ ८८० ८८१ ८८२ ८८३ ८८४ ८८५ ८८६ ८८७ ८८८ ८८९ ८९० ८९१ ८९२ ८९३ ८९४ ८९५ ८९६ ८९७ ८९८ ८९९ ९०० ९०१ ९०२ ९०३ ९०४ ९०५ ९०६ ९०७ ९०८ ९०९ ९१० ९११ ९१२ ९१३ ९१४ ९१५ ९१६ ९१७ ९१८ ९१९ ९२० ९२१ ९२२ ९२३ ९२४ ९२५ ९२६ ९२७ ९२८ ९२९ ९३० ९३१ ९३२ ९३३ ९३४ ९३५ ९३६ ९३७ ९३८ ९३९ ९४० ९४१ ९४२ ९४३ ९४४ ९४५ ९४६ ९४७ ९४८ ९४९ ९५० ९५१ ९५२ ९५३ ९५४ ९५५ ९५६ ९५७ ९५८ ९५९ ९६० ९६१ ९६२ ९६३ ९६४ ९६५ ९६६ ९६७ ९६८ ९६९ ९७० ९७१ ९७२ ९७३ ९७४ ९७५ ९७६ ९७७ ९७८ ९७९ ९८० ९८१ ९८२ ९८३ ९८४ ९८५ ९८६ ९८७ ९८८ ९८९ ९९० ९९१ ९९२ ९९३ ९९४ ९९५ ९९६ ९९७ ९९८ ९९९ १०००

इदानीं राज्यत्यागपूर्वकं त्वत्तीरवासिनां त्वंभः पानेन जायमान आनंदः ततो न्यूनस्वखं मो-
क्षमुपहसतीत्याह अपीति भोजननि प्राज्यमपि प्रभूतमपि प्रभूतं प्रचुरं प्राज्यमित्यमरः समु-
द्रांतमपीत्यर्थः एतादृशं राज्यं राज्ञः कर्म पुरोहितादित्वाद्यक् प्रजापालनात्मकं सहसा तृण-
मिव परित्यज्य अनेन लोभाभावः सूचितः विलोलद्वानीरं विलोलंतः वायुना चंचलाः वानीराः वे-
तसदृक्षाः यस्मिन् तत् वेतसपर्याये रथाभ्रपुष्पविदुलशीतवानीरवंजुला इत्यमरः अनेन च्छा-
यानि बिडलं सूचितं एतादृशं तव तीरं कूलं रोधश्च तीरं चेत्यमरः श्रितवतां सेवतां सुधातः अमृ-
तात् पंचम्यं तान्नसिल स्वादीयः सलिलभरं अनिशयेन स्वादुः स्वादीयान् अनिशायने ईय

अपि प्राज्यं राज्यं तृणमिव परित्यज्य सहसा विलोलद्वानीरं तव जननितीरं श्रितवताम्
सुधातः स्वादीयः सलिलभरमातृप्तिपिबतां जनानामानंदः परिहसति निर्वाणपदवीं ६

सुन् सचासौ सलिलभरश्च तं आतृप्तिपर्यंतं पंचम्यपाङ् परिभिरितिसमासः पिबतां पानं कुर्वतां
पाधातोः शतरिपाघ्रेति पिबादेश एतादृशानां जनानामानंदः निर्वाणपदवीं निर्वाणस्य कैवल्यस्य
पदवीं मार्गं मुक्तिर्कैवल्यनिर्वाणेत्यमरः परिहसति उपहसति ६ इदानीं साक्षात्स्वयं स्नानं कु-
र्वतामपित्वयि अन्यसंबंधित्वेन स्वावयवपतने तेषामप्युत्तमलोकप्राप्तिः साक्षात्स्नायिनां
किं वक्तव्यमित्याह प्रभातइति भो मातः प्रभाते उषसि प्रत्यूषो हर्मुखं कल्पमुषः प्रत्यूषसी
अपि प्रभातं चेत्यमरः स्नातीनामर्थान्तवजले स्नानं कुर्वतीनाम् नृपतिरमणीनाम् राजसुंदरी

णां ब्राह्मणादिस्त्रीणां दारिद्र्यबाहुल्यान्मृगमदोनमिलतीति उक्तं नृपतिरमणीनामिति तासां
तु संपत्तिबाहुल्यात्सकलभइतिभावः कुचतटीगतः कुचानां तद्व्यः मांताः तासुगतः विद्यमा-
नः तदशब्दाज्जातिलक्षणोऽङ्गीषु तदंविषुइतिकोशात् स्त्रियामपितदशब्दः रात्रौरतिसमयेला-
पितः अतएवस्थितइत्यर्थः एतादृशोमृगमदः कस्तूरी मृगनाभिर्मृगमदः कस्तूरीचेत्यमरः त-
वतोयैरंभोभिः सहयुक्तेतृतीया अंभोर्णस्तोचपानीयमित्यमरः यावद्यस्मिन्नेवकालेमिल-
ति संबद्धोभवति तावत्तस्मिन्नेवकालेमृगाः मृगयन्ति उदरपोषणायतृणादिकमन्वेषयन्ति तेमृगाः
हरिणाः मृगेकुरंगवातायुहरिणाजिनयोनयइत्यमरः विमलवपुषः विमलंमलरहितं वपुर्थेषां

प्रभातेस्त्रातीनां नृपतिरमणीनांकुचतटीगतोयावन्मातर्मिलतितवतोयैर्मृगमदः मृ-
गास्तावद्वैमानिकशतसहस्रैःपरिवृता विशन्तिस्वच्छंदं विमलवपुषो नंदनवनं ७

ते एतादृशाः संतो नंदनवनं नंदयतीति नंदनम् नंद्यादित्वात् ल्युः तच्च तद्वनं च इन्द्रोद्यानं नंदन-
वनम् अस्योद्यानमित्यमरः स्वच्छंदं यथास्यान्नथा विशन्ति गच्छन्तीत्यर्थः क्वचित्तु विमलमतय-
इति पाठः कथं भूताः मृगाः वैमानिकशतसहस्रैः विमानैश्चरन्ति गच्छन्तीति वैमानिकाः देवाः
चरन्तीति ठक् तेषां शतानि शतानां सहस्राणि नैः परिवृताः वेष्टिताः ७ इदानीं स्मरणोच्चारणाभ्यां
क्रमेण मनः शान्तिपापसंसारतापनाशजनकं गंगेति पदं मरणसमये मनुस्वेस्तु इत्याह स्मृतमिति
भो भागीरथि तत् गंगेति पदम् स्तवतो मम जगन्नाथस्य प्राणप्रांनः प्राणानामसूनाम् पुंसिभू-

म्यसवः प्राणा इत्यमरः अंतःसमासो अंतःशब्दोऽधिकरणप्रधानमव्ययम् प्राणोत्क्रमणस-
मय इत्यर्थः वदनकमलांतः वदनमेव कमलमिति मयूरव्यंसकादित्वात्समासः वदनं कमल-
मिवेत्युपमितसमासो वा तस्यांतर्मध्ये विलसतु शोभतु खलु निश्चयेन प्राणोत्क्रमणसमये गं-
गा गंगेत्युच्चारणं भवतु कफवातपित्तैः कंठावरोधनं मास्त्विति भावः तत् किं यत् गंगेति पदं स-
कृदपि एकवारमपि स्मृतं सत् चिंतितं सत् स्वांतं मनः शांतं इंद्रियनिग्रहक्षमं द्वेषलोभादिर-
हितं वा विरचयति करोति शांतं स्फुरद्युक्तं वा शांतशब्दादर्थ आद्यच् शर्म शांतसुखानि चेत्य-
मरः रचयति यत्ने चुरादिः पुनस्तत्किम् यत्सकृदपि प्रगीतं सत् प्रकर्षेण गीतं सत् उच्चरितं स-

स्मृतं सद्यः स्वांतं विरचयति शांतं सकृदपि प्रगीतं यत्पापं झटिति भवंतापंच हर-
ति इदं तद्गंगेति श्रवणरमणीयं खलु पदं मम प्राणप्रांतं वदनकमलांतं विलसतु ८

तु पापंच भवतापं भवस्य संसारस्य तापः तं हरति नाशयति पुनस्तत्किम् श्रवणरमणीयम् श्र-
वणयोः रमणीयं स्फुरजनकम् कर्णशब्दगृहोऽश्रोत्रं श्रुतिः स्त्रीश्रवणं श्रव इत्यमरः यद्वा श्रवणाद्य-
श्रवणं कर्तुं रमणीयं संदरम् चतुर्थीतियोगविभागात्समासः गंगाशब्दार्थस्तु गां पृथ्वीं स्व-
र्लोकादागता गंगा गन्गम्यधोरित्योणादिको गन् प्रत्ययः तदुक्तं ब्रह्मांडपुराणे तिस्रो नद्यो म-
हापुण्या वेणी गोदा च जान्हवी गां हरी शांघिका त्प्राप्ता गंगे तीह प्रकीर्त्तितेति हरेः पादाच्छं-
भोर्मस्तकाद्वा प्राप्तेति तदर्थः यद्वा गम्यते सोऽपानभूतया यथा स्वर्गः सा गंगा तदुक्तमाचार्यैः स्व-

र्गसोपानगंगेइति यास्केनापिनिरुक्ते गमनाद्वंगेतिसामान्यतएवोक्तमितिदिक् ८ इदानींक
 रटानामपि इंद्रोद्यानापेक्षया प्रियतरं तवतीरं ममश्रमनाशनसमर्थमस्त्वितिप्रार्थयते यदिति
 भोभागीरथि तेतव तत् एतत् समीपवर्त्तितीरंनः अस्माकंश्रमशमनधीरं श्रमस्यशमनं तत्र
 धीरंसमर्थंपंडितंवा धीरोमनीषीज्ञःप्राज्ञः संख्यावान्पंडितः कविरित्यमरः भवतु अस्त
 तत्किम् यदंतः यस्यतीरस्यांतः मध्ये खेलंतः क्रीडंतः काकाः करटाः काकेतुकरटारिष्टेत्य
 मरः बहुलंतरसंतोषभरिताः संतः अतिशयेनबहुलः बहुलतरः अतिशायनेतरप् बहुलतर
 श्वासौ संतोषश्चतेनभरिताः पूर्णाः एतादृशाः संतः नाकाधीश्वरनगरसाकांक्षमनसः नाक

यदंतःखेलंतोबहुलतरसंतोषभरितानकाकानाकाधीश्वरनगरसाकांक्षमनसः
 निवासाल्लोकानांजनिमरणशोकापहरणंतदेतत्तेधीरंश्रमशमनधीरंभवतुनः ९

स्यस्वर्गस्य स्वरव्ययंस्वर्गनाकत्रिदिवत्रिदृशालयाइत्यमरः अधीश्वरःपतिः इंद्रः तस्यनगरं
 अमरावती तत्रसाकांक्षंसाभिलाषंमनोयेषांते एतादृशानभवंतीतिशेषः अमरावत्याअपि ती
 रे अधिकगुणसत्त्वादित्यर्थः तदेवाह कथंभूतंतीरं निवासाद्धेतोः विभाषागुणेस्त्रियामितिहे-
 तौपंचमी लोकानांजनिमरणशोकापहरणं जनिरुत्पत्तिः जनिरुत्पत्तिरुद्भवइत्यमरः मरणं
 निधनम् मरणंनिधनोस्त्रियामित्यमरः शोकः पुत्रकलत्रादिवियोगजनितमनोविकृतिरू-
 पः त्रयाणांद्वंद्वः एषामपहरणंनाशकं अमरावत्यांतु क्षीणेपुण्येमृत्युलोकंविशंतीति पुनर

पिभूलोकमाप्तिरूपानिष्टमप्यस्तीतिभावः कदाचित् विमानस्थेनेन्द्रेणतीरेखैलतः काकान्दृ-
ष्ट्या युष्माभिः क्रीडार्थमद्वनेआगतव्यमित्युक्ते अत्रैववयंनिवसामः नतववनेआगमिष्यामइ-
तिरुक्तमितिगंगापुराणे ९ ननुसर्वोत्कृष्टंवेदाद्यगोचरंपरंब्रह्मविहाय स्वाभिमतफलावा-
प्तये मामेवकिंस्तोषीतिचेन्नादृशंब्रह्म तत्त्वमेव नेतरविषयइत्याह नयदिति भोकरतटिनि सु-
राणां देवानां तटिनीधुनी तत्संबोधनं तटिनीह्लादिनीधुनीत्यमरः तद्वक्ष्यमाणविशिष्टत्वं नि-
खिलजगत्कारणत्वेन प्रसिद्धम् ब्रह्मत्वम् सर्ववाक्यंसावधारणमिति न्यायात्त्वमेवेत्यर्थः अ-
सीतिशेषः नविषयः त्वमितरविषयभूतानासीत्यर्थः तत्किम् यद्वह्नगलितभेदैः गलितः ग-

नयत्साक्षाद्देदैरपि गलितभेदैरवसितं नयस्मिन् जीवानां प्रसरति मनोवागवसरः

तः भेदो येभ्यस्ते गलितभेदाः तैरद्वैतमतिपादकैः नेह नानास्ति किंचनेत्यादिब्रह्मरूपैः साक्षाद्दे-
दैरपि प्रत्यक्षश्रुतिभिरपि न अवसितम् इयत्तयाननिश्चितमित्यर्थः षोडशकर्मणीति धातोर्घतिस्त्व-
तीतीत्वम् उपसर्गवशादुक्तार्थलाभः तदुक्तम् उपसर्गेण धात्वर्थो बलादन्यत्र नीयत इति ननु
नेह नानास्ति इत्यादि श्रुतिभिः इतराभावबोधनेपि स्वाभावाबोधनेन कथमद्वैतसिद्धिरिति चेन्न
स्वस्मिन्नपि स्वप्रवृत्त्या स्वाभावस्यापि बोधनात् अतएव ससजुषोरुः स्वरवसानयोर्विसर्जनीयः
इत्यादि निर्द्देशाः संगच्छन्ते इति दिक् वेदानामप्यगोचरमित्युक्तत्वादिति भावः पुनस्तत्किम्
यस्मिन् ब्रह्मणि जीवानां व्यासादिप्राणिनाम् मनोवागवसरः मनश्च वाक्च अनयोः समा-

हारः मनोवाक् हं ह्यश्च प्राणीत्येकवद्भावः मनोवाचामवसरः व्यापार इति यावत् न प्रसरति न
 प्रसरणशीलो भवतीत्यर्थः यतो वाचो निवर्त्तते अप्राप्य मनसा सहेति श्रुतेरिति भावः ननु मनो-
 वागित्यत्र हं ह्यश्च प्राणीति नियमान्नित्यसमाहारे हं ह्यश्चुदष हां तादिति ट्चाभाव्यम् तथाचो-
 क्तप्रयोगासंगतिरिति चेन्न समासांतविधेरनित्यत्वात् अत्र प्रमाणं तु अश्वादिगणो राजन्-
 शब्दपाठः इति दिक् मनःशब्दस्य प्राण्यंगत्वाभावेन शं कैवनेति वा पुनस्त० निराकारं निर्गतः
 आकारो यस्य तत् अशरीरमित्यर्थः अपाणि पादमित्यादि श्रुतेः पुन० नित्यं निरंतरं भवं नित्य-
 म् अव्ययात्त्यप् उत्पत्त्यादि शून्यमित्यर्थः न जायते म्रियते इत्यादि स्मृतेरित्यर्थः पु० निजमहि

निराकारं नित्यं निजमहिमनिर्वासिततमो विशुद्धं यत्तत्त्वं सुरतरि नितत्त्वं न विषयः १०

मनिर्वासिततमः निजमहिम्ना स्वमाहात्म्येन निर्वासितं नाशितं तमो येन तत् स्वप्रकाशमित्यर्थः
 यस्य भासा सर्वमिदं विभाति यदादित्यगतं तेजो जगद्भासयते खिलम् यच्चंद्रमसि यच्चाग्नेतत्
 तेजो विद्धि मामकमित्यादि श्रुतिस्मृतिभ्यामित्यर्थः पुनस्त० विशुद्धं मायामलरहितम् नारा-
 यणतीर्थसरस्वतीभिरपि गंगैवा द्वितीयं ब्रह्मेत्युक्तं नेह नानास्ति इति श्रुतिवचनजाते भग-
 वति निरस्येवाभासि स्वयमखिलभेदं सुरधुनि चिदात्मैकानित्याचितिस्वरसदाविष्कृति
 रसित्वदीयं मोक्षार्थं यतिजनता जीवनपदमिति अत्र शिष्यबुद्धिवैशद्याय किंचिदुच्यते
 वेदो नाम ब्रह्मप्रतिपादकमपौरुषेयं प्रमाणवाक्यं सचमंत्रः ब्राह्मणात्मकः तत्रमंत्राणाम्

नुष्ठानकारकभूतद्रव्यदेवताप्रकाशकाः तेच ऋग्यजुःसामभेदास्त्रिधापादबंधगायत्र्यादि
 छंदोविशिष्टाऋचः अग्निमीळ इत्यादयः गीतविशिष्टाः ताएवसामानि उभयविलक्षणानिच-
 जूंषि ब्राह्मणमपित्रिविधंविधिरूपंअनुवादरूपम् उभयविलक्षणंचेतिमीमांसाग्रंथेभ्योवधे
 यं इहविस्तारभयान्नतन्यतइतिदिक् १० इदानींनिखिललोकानांसाधारण्येनात्यंतदुष्प्राप-
 विष्णुपददान्रीत्वंनकेनापितुलनीयेत्याह महादानैरिति भोभागीरथि अखिलसाधारणतया
 अखिलानाम् सर्वलोकानांसाधारणतासाधारण्यम् नतुन्यूनाधिक्यम् तयाविष्णोर्नारायण
 स्य विष्णुर्नारायणःकृष्ण इत्यमरः पदंचरणं वैकुण्ठस्यस्थानंवा यद्वा विष्णोःपदंवस्तुविष्णुरू-

महादानैर्ध्यानैर्बहुविधवितानैरपिचयन्नलभ्यंघोराभिःसुविमलतपोराशिभिरपि
 अचिंत्यंतद्विष्णोःपदमखिलसाधारणतयाददानाकेनासित्वमिहतुलनीयाकथयनः११

पंवस्त्वित्यर्थः अस्मिन्पक्षेराहोःशिरइतिवत्षष्ठी तथाचकोशः पदंव्यवसितत्राणस्थानल-
 क्ष्मांघ्रिवस्तुष्विति ददानादान्री नलोकेतिषष्ठीनिषेधात् पदमितिद्वितीया एतादृशीत्वंइहलो-
 के केनतुलनीया उपमेयासीतिनः अस्मान्कथय वद तादृशस्यकस्याप्यभावात्नकेनाप्युप-
 मेयासीतिभावः यद्वा केनब्रह्मणानुलनीयासि अपितुनेत्यर्थः ब्रह्मणोपितादृशसामर्थ्या-
 भावादितिभावः तुलनिष्कर्षइतिधातोरनीयर् विष्णुरूपंवस्त्वितिपक्षेसारूप्यमुक्तिः प्रतीयते
 तदुक्तंश्रीमच्छंकराचार्यैः त्वन्मध्याद्गुलांछनोगरुडगःपीतांबरोनिर्गतः नारायणंवाशिवं-

वा इति वेति तत्किम् यद्विष्णुपदं महादानैः गजाश्वशिविकातुलादिरूपैः ध्यानैः चिन्तैकाग्रत-
याचिन्तनैः अपि च बहुविधवितानैरपि च बहुविधाः अनेकप्रकाराः ये वितानाः क्रतवः क्रतुविस्तार-
यो रस्त्री वितानं त्रिषु तुच्छक इत्यमरः यद्वा बहुविधाः ये विताना उल्लोचास्तैः अस्त्री वितानमु-
ल्लोच इत्यमरः घोराभिः भयंकराभिः परमकष्टसाध्याभिर्वा सुविमलतपोराशिभिरपि सुविम-
लानि निर्मलानि न तु मारणोच्चाटनवशीकरणजनकानि तादृशानि यानि तपांसि तेषां राश-
यः समूहाः तैरपि न लभ्यं न माप्यं अर्हार्थलभधातोः पोरदुपधादित्यतः पुनस्तत् अचिन्त्यं चिन्-
तनानर्हं वा गगोचरमिति भावः ११ इदानीं दर्शनमात्रेण नृणां संसारभयहन्त्रीं त्वां शिवः पार्वत्य-

नृणा मीक्षामात्रादपि परिहरंत्या भवभयं शिवाया स्ते मूर्तेः क इह महिमानं निगदतु

नुरोधत्वा गपूर्वकं निरंतरं शिरसि विभर्त्ता त्याह नृणामिति भो भागीरथि ते तव मूर्तेः तनोः म-
हिमानं परमदुर्घटकार्यकर्तृत्वरूपं माहात्म्यं इह लोके कः निगदतु वदतु अपितु न कोपीत्यर्थः
माहात्म्यबाहुल्येन कस्यापि वाणी प्रसराभावादिति भावः कथं भूतायाः मूर्तेः ईक्षामात्रादपि
ईक्षेव ईक्षामात्रमिति मयूरव्यंसकादित्वात्समासः मात्रं कात्स्न्येव धारणे इति कोशाद्वधारणम्
मात्रशब्दार्थः तस्मादपि नृणां नृचेत्यस्यैकल्पिकत्वाद्दीर्घाभावः भवभयं भवात्संसारद्वयं
हरंत्याः तदुक्तम् गंगे त्वद्वर्शान्मुक्तिर्न जाने स्नानजं फलमिति पुनः कथं भूतायाः शिवायाः शि-
वयतीति शिवा तत्करोतीति ण्यं तात्पचाद्यचिटाप् तस्याः यद्वा शिवं कल्याणम् अस्ति य-

स्याः सातस्याः यद्वा शिवो महादेवो भर्तृत्वेन अस्त्यस्या इति शिवो मोक्षोऽस्त्यस्या इति पक्षच-
तुष्टयेऽपि अर्ग आद्यच् शिवो मोक्षे महादेवे स्तुत्वे मेजले शिवमिति शाश्वतः श्रीकंठः कपदी उ-
ग्रः कपदी श्रीकंठः शितिकंठः कपालभृदित्यमरः अमर्षमृगनायाः अमर्षेण कोपेन कोपक्रोधा-
मर्षरोषेत्यमरः मृगनायाः एतादृशः गिरिभुवः गिरेर्हिमाचलाद्रवतीति गिरिभूः पार्व-
ती किप् तस्याः परमुत्कृष्टम् अनुसरणम् विहाय त्यक्त्वा सांगंगां शिरसि नियतम् निरंतरं
यथास्यात्तथा धारयति विभर्ति स्वार्थेणिच् सपत्नीभूतगंगायाः मस्तकधारणेन जानकोपा-
याः अपि पार्वत्याः सांत्वनादिकं विहाय अधिकगुणवतीं त्वामेव शिरसि विभर्तीति भावः लोके

अमर्षमृगनायाः परममनुरोधं गिरिभुवो विहाय श्रीकंठः शिरसि नियतं धारयति यां १२
विनिंद्या न्युन्मत्तैरपि च परिहार्याणि पतितैरवाच्यानि ब्राह्मणैः सपुलकमपास्यानि पिशुनैः

अपि अतिगुणवतो हीरकस्य मस्तकधारणं प्रसिद्धमेव १२ इदानीं उन्मत्तादिभिरपि विनिंद्या-
नि परिहार्याणि अवाच्यानि या निपापानि तन्नाशिनी त्वमेवेत्याह विनिंद्यानीति भोगंगे उन्म-
त्तैरविचारकारिभिः विशेषेण निंद्यानि निंदितुं योग्यानि अपि च पतितैरप्रायश्चित्तादिभिः प-
रिहार्याणित्याज्यानि ब्राह्मणैः गर्भाधानादिसंस्कारहीनैः ब्राह्मणैः संस्कारहीनः स्यादित्यमरः अवा-
च्यानि वक्तुमयोग्यानि पिशुनैः कर्णेजपैः कर्णेजपः सूचकस्या त्पिशुनो दुर्जनः खल इत्यमरः स-
पुलकं सरोमांचं यथास्यात्तथा अपास्यानित्याज्यानि एतादृशानि कियतां किं परिमाणमेषां

ते कियंतः तेषां किमः संख्या परिमाणेऽति चेति वस्तुः किमिदं भ्यां वाधेः बहूनामित्यर्थः लोकानामेनांसि यां त्यधो एभिस्तानि यंति गच्छंति प्रायश्चित्तादिना वा तानि एनांसि कलुषाणि इण आगसीत्यसुन् कलुषं वृजिनैर्नो घमित्यमरः हरंतीनाशयंती एका सती कदापि कस्मिन्नपि कालेऽश्नांता अस्विन्ना एतादृशी त्वं जगति विश्वस्मिन् विजयसे सर्वोत्कर्षेण वर्त्तसे लोके कश्च न कदाचित् एवं कार्यं यदि करोति तदाश्नांतो भवति बहुभिर्वा एकं महत्कार्यं कृतं चेत् सर्वेऽश्नांता भवंति त्वं तु असहायाऽद्वितीया सर्वेषां पापानि निरंतरं हरं त्यपि नश्नांतेति ममापि पा

हरंती लोकानामनवरतमेनांसि कियतां कदाप्यश्नांता त्वं जगति पुनरेका विजयसे १३
स्वलंती स्वर्लोकादवनितलशोकापहतये जराजूटग्रंथौ यदसि विनिबद्धा पुरभिदा
अये निर्लोभानामपि मनसि लोभं जनयतां गुणानामेवायं तव जननि दोषः परिणतः १४

पंदूरी करिष्यस्येवेति भावः १३ इदानीं तव गुणानामेवायं दोषः यत् पृथ्वी तलेशोका नाशाय स्वर्लोकात्पतंत्यास्तव निर्लोभोपि शिवः कपर्दस्थापनमिषेण प्रतिग्रहं च कारेत्याह स्वलंतीति भो भागीरथि अवनि तलशोकापहतये अवन्याः पृथिव्याः तलं स्वरूपं अधः स्वरूपयोरस्त्री तलमित्यमरः तत्रयः शोकः तस्यापहतिर्नाशः तस्यैव अपहतिं कर्तुमित्यर्थः स्वर्लोकात्स्वलंती पतंती त्वं पुरभिदा शिवेन जराजूटग्रंथौ जराजूटस्य कपर्दस्य ग्रंथिः तत्र यत् विनिबद्धा विशेषेण निरंतरं बद्धासि उपसर्गद्वयं कदापि अन्यत्र गमनाभावं बोधयति अये जननि निर्लोभानामपि

निर्गतः लोभो येषां तेषामपि मनसि चिन्ते लोभं इच्छां जनयतां कुर्वतां तव गुणानामेव दृष्ट्या दा-
क्षिण्यादीनामेवायं दोषः परिणतः प्रसृतः निर्लोभतया कदाप्यप्रतिग्रहकर्त्ता शिवः तव गुणलो-
भवशेनैव अपूर्वे प्रतिग्रहं चकारेति भावः १४ इदानीं सर्वेषां रक्षणक्षमं परमौषधं त्वमसीत्या-
ह जडानिति भो अंब इह कलौ जडान् अज्ञान् क्रियासुमंदा नित्यर्थः ज डोऽज्ञ इत्यमरः अंधा-
न् चक्षुरिन्द्रियहीनान् पंगून् पादगतिहीनान् प्रकृतिबधिरान् प्रकृत्या स्वभावेन बधिरान् श्रो-
त्रेन्द्रियहीनान् शब्दश्रवणासमर्थानित्यर्थः उक्तिविकलान् उक्तिभिर्वचनैर्विकलाः हीनाः ता-
न् पूर्वसदृशोतिसमासः व्याहार उक्तिर्लपितं भाषितं वचनं वच इत्यमरः वचधातोः क्तिनिवचि

जडानंधान्यंगून्यप्रकृतिबधिरानुक्तिविकलान् ग्रहग्रस्तानस्ताखिलदुरितनिस्तारसरणी-
न् निलिंपैर्निर्मुक्तानपि च निरयांतर्निपततो नरानंबत्रातुं त्वमिह परमं भेषजमसि १५

स्वपीतिसंप्रसारणं ग्रहग्रस्तान् ग्रहैरादित्यादि नवग्रहैर्ग्रस्ताः कवलितः कृतपीडा इति यावत्
तदुक्तं ज्योतिःशास्त्रे स्वर्क्षाच्चंद्रखलास्त्रिखारिषु शुभाः सप्ताद्यगोब्जः पुनश्चापुत्राद्ययधर्ममृ-
त्युषुकविः स्वास्तत्रिकोणे गुरुः सौम्यो व्यंत्यसमेऽखिलाभवगताः शुक्लेन वेषु द्विगश्चंद्रो थो नि-
जभा द्रुमं नवहृतं व्यद्रीषु शेषं न स दिति अस्ताखिलदुरितनिस्तारसरणीन् अखिलानि च ता-
नि दुरितानि च पापानि तेषां निस्तारणं नाशनम् तस्य सरणिः प्रायश्चित्ताद्याचरणमार्गः अस्ता-
ऽविद्यमाना अखिलदुरितनिस्तारसरणिर्येषां ते तान् पापबाहुल्येन अविद्यमानप्रायश्चित्तादीनि

त्यर्थः निलिंपेर्देवैः अनुपसर्गाह्लिंपेति सूत्रस्थेन नौलिंपेः संज्ञाया मिति वार्त्तिकेन शः मुक्तान् स्वहस्ते
नपरित्राणाभावात् अपिच निरयांतर्निरयस्य नरकस्य अंतर्मध्ये स्यान्नारकस्तु नरको निरयो दु-
र्गतिः स्त्रिया मित्यमरः निपततः नितरां पतंतिते निपतंतः तान् एतादृशान् नरान् मनुष्यान् चातुं
त्वं परमं उत्कृष्टं भेषजं औषधमसि भेषजोषधभेषज्यानीत्यमरः एवं च सर्वभेषजं त्वं सर्वां तर्गत-
स्य ममापि भेषजं भविष्यस्येवेति भावः १५ इदानीं कपिलमुनिनिर्दिग्धाः त्वत्संबंधवशात् स्वर्गे दिव्य-
देहधारिणः सगरजाः सगरपुत्राः अद्यापि तव महिमानं अहो धन्या जान्हवी निधनं गता अपि वयम्
यत्संगवशाद्दीदृशा जाता इत्याकारकं गायंतीत्याह स्वभावेति भो मातः स्वभावस्वच्छानां स्व-

स्वभावस्वच्छानां सहजशिशिराणामयमपामपारस्ते मातर्जयति महिमा कोपि जगति
मुदायं गायंति द्युतलमनवद्यद्यतिभृतः समासाद्याद्यापि स्फुटपुलकसांद्राः सगरजाः १६

भावेन निसर्गेण न तु कृत्रिमेण स्वरूपं च स्वभावश्च निसर्गश्चाथ वेपथुरित्यमरः स्वच्छानां निर्मला-
नां सहजमनायासेन मणिकाद्यसंक्षेपेण शिशिराणां शीतलानां उक्तं च कालिदासेन शैत्यं ह्रियत्
सामकृतिर्जलस्येति एतादृशीनां ते अपां वारां आपः स्त्रीभूमिवावारीत्यमरः अपारः अमर्यादः
अयं कोपि विलक्षणो महिमा माहात्म्यं जगति जयति सर्वोत्कर्षेण वर्त्तते सगरजाः सगरराजपु-
त्राः अनवद्यद्यतिभृतः संतः न अवद्यागर्ह्या अनवद्यास्तुत्या अवद्यपण्येति सूत्रेण गर्हायाम् अ-
वद्येति निपातितम् तादृशींचासौ द्युतिश्च तां बिभ्रतिते एतादृशाः संतः अतएव स्फुटपुलकसां-

द्राः संतः स्फुटाः प्रकटाः येषु लकाः रोमांचाः तैः सांद्राः निबिडाः संतः महिमानं अद्यापि मुदा-
प्रीत्या गायंति वदंतीत्यर्थः किं कृत्वा कृतलं दिवस्तलं दिवउदित्कत् द्यौर्दिवौ द्वेस्त्रियामित्यम-
रः समासाद्य अधिष्ठाय सगरेण हि अश्वमेधकरणाय अश्वो विनिर्मुक्तः तत्संरक्षणाय स्वपु-
त्राः नियुक्ताः स अश्वः इंद्रेण चौर्येण पाताले नीतः सगरपुत्रा अपित दानयनाय तत्र गताः ते स-
र्वे कपिलेन निर्दग्धाः पश्चात् भगीरथेन स्वर्गात् गंगामानीय जीविता इति स्पष्टं रामायणादौ
१६ इदानीं स्वल्पपापिनां दोषापनुत्तये त्रिजगति गोदावर्यादीनि बहूनि तीर्थानि संति अतीत
प्रायश्चित्तानां तु दोषहरणे त्वत्सदृशीत्यमेव समर्थेत्याह कृतेति भोजननि कृतक्षुद्रैर्नस्कान् कृ

कृतक्षुद्रैर्नस्कान् नथ इति संतप्तमनसः समुद्धर्तुं संति त्रिभुवनतले तीर्थनिवहाः

तानि क्षुद्राणि अल्पानि पलांडुभक्षणादीनि एनां सिपापानि ये स्तेतान् शेषाद्विभागेति कप् अ-
थ पापाचरणानंतरं इति शीघ्रं संतप्तमनसः संतप्तम् पश्चात्तापयुक्तं मनो येषां ते तान् एता-
दृशान् नरान् समुद्धर्तुं आचरितपापादूरीकर्तुं त्रिभुवनतले त्रयाणां भुवनानां समाहारस्त्रि-
भुवनं तद्धितार्थेति समाहारे द्विगुः पात्रादित्वात्स्त्रीत्वाभावः तस्य तलं तत्र तीर्थनिवहाः ती-
र्थानां गोदावर्यादीतीर्थानां निवहाः समूहाः संति वर्तते भोजननि प्रायश्चित्तप्रसरणपथाती-
तचरितान् प्रायश्चित्तस्य पापनाशनसमर्थधर्मविशेषस्य प्रसरणमाचरणं तस्य पंथामार्गः
वाटः पंथाश्च मार्गश्चेति त्रिकांडमंडनः ऋक्पूरब्धूरितिसमासांतो अमत्ययः प्रायश्चित्तप्रसर-

णपथान् अतीतं अत्यंतगतं चरितं येषां ते तानपि बहुकालं बुद्धिपूर्वकं महत्पापाचरणेन अविद्य-
मानप्रायश्चित्तानपीत्यर्थः उक्तंच मुद्गलाचार्यैः सुकृतिनर्द्वेषत्पापे प्रायश्चित्तं रघूत्तमप्रोक्तं अपया-
तिमासु दीक्ष्य प्रायस्तदपीह गौरिव व्याघ्रमिति एतादृशानपि नरान् दूरीकर्तुं आचरितपापादुद्ध-
र्तुं त्वमिव त्वत्सदृशी त्वमेव विजयसे अत्रोपमानोपमेयत्वं गंगाया एव तत्फलं तु अन्या त्वत्स-
दृशानास्तीति अतएवात्रानन्वयालंकारः तदुक्तम् उपमानोपमेयत्वं यदेकस्यैव वस्तुनः इंदुरि-
दुरिव श्रीमानित्यादौ तदनन्वय इति प्रायश्चित्तशब्दे प्रायस्य चित्ति चित्तयोरिति पारस्करगण-
पठितसूत्रेण कृतिनिष्पन्नः सच रूढ्यायोगेन च पापनाशनसमर्थं विशेषधर्ममाचष्टे प्रायश्चित्तश-

अपि प्रायश्चित्तप्रसरणपथातीतचरितान्नरान् दूरीकर्तुं त्वमिह जननित्वं विजयसे १७
निधानं धर्माणां किमपि च विधानं न वसुधां प्रधानं तीर्थानाममलपरिधानं त्रिजगतः

ब्रह्मायं पापक्षयार्थं नैमित्तिककर्मविशेषेरूढ इत्याहुः संप्रदायविदो निबंधकारादयः योगस्त्वांगि-
रसादर्शितः प्रायो नाम तपः प्रोक्तं चित्तं निश्चय उच्यते तपो निश्चयसंयुक्तं प्रायश्चित्तं तदुच्यते अ-
स्यार्थः अनुष्ठितेन द्वादशवार्षिकादिना अवश्यं पापं निवर्त्तत इति विश्वासो निश्चयः तेन संयुक्तं ब्र-
तानुष्ठानलक्षणं तपः प्रायश्चित्तमित्यलं विस्तरेण १७ इदानीमनेकगुणविशिष्टत्वेन पापहरण-
क्षमं तव वपुर्मम पापं नाशयतु इति प्रार्थयते निधानमिति भोजननि धर्माणां वेदेन प्रयोजनमु-
द्दिश्य विधीयमानार्थानां तदुक्तं जैमिनिना चोदनालक्षणार्था धर्मास्तेषां निधानं स्थानं नि-

धीयते स्थाप्यते यस्मिन्निति धाधातोः करणाधिकरणयोश्चेतिल्युट् च पुनः नवमुदां नवाश्च
 ताः मुदश्च तासां नूतनहर्षाणां किमपि विधानं जनकं गंगा दर्शनेन विलक्षणा हर्षा जायंते इत्यनु
 भवसिद्धं कर्तृकर्मणोरितिकर्मणि षष्ठी उभयत्र च पुनः तीर्थानां गोदावर्यादि तीर्थानां मध्ये नि-
 धारणे षष्ठी यद्वा स्वस्वामिभावसंबंधे षष्ठी तीर्थानां प्रधानं स्वामी तदुक्तम् सतीर्थराजो जयति
 प्रयाग इति प्रधानं श्रेष्ठं च पुनः त्रिजगतः त्रयाणां जगतां समाहारस्त्रिजगत् तस्य तद्वितार्थेति
 समाहारे द्विगुः अमलपरिधानम् अमलं निर्मलं च तत्परिधानं चामलपरिधानम् अधोऽंशुकम् अं-
 तरीयोपसंव्यानपरिधानान्यधोऽंशुक इत्यमरः यथा लोके कस्यचिद्दसनहीनस्य न शोभा तथा एत

समाधानं बुद्धेरथ खलु तिरोधानमधियांश्रियां माधानं नः परिहरतु तापं तव वपुः १८

द्विना त्रिजगतीत्याकूतम् च पुनः बुद्धेर्मनीषायाः बुद्धिर्मनीषाधिषणाधीः यज्ञाशेषमुषीमतिरित्य
 मरः समाधानं नाना दुष्टकल्पनानाशकमित्यर्थः अथानंतरम् अधियां निर्बुद्धीनां तिरोधानम् अ-
 पिधानम् तेषामदृश्यं इति भावः अपिधानं तिरोधानं पिधानाच्छादनं निचेत्यमरः अथ श्रियां ल-
 क्ष्मीणां आधानं स्थापकं मोक्षादिलक्ष्मीसंपादकमित्यर्थः एतादृशा गुणविशिष्टं तव वपुः शरीरं
 गात्रं वपुः संहननं शरीरमित्यमरः नः अस्माकं तापं परिहरतु १८ इदानीं कार्यासिक्ततयायः त-
 वविद्योगो जातः अयं ममैवापराध इत्याह पुर इति भो मातः मातृत्वेनापराधः सोढव्य इत्याकू-
 तं एवं ममैव एष निश्चयार्थः मंतुः अपराधः अस्तीति शेषः कोसावित्याकांक्षायामाह इह लोके त-

ववियोगः स्वानाद्यसंबंधः यत् अभूत् अतःकारणात् क्षणमपि क्षणमात्रमपि करुणादया लवचाम
यिकर्तव्येतिशेषः कारुण्यं करुणा घृणेत्यमरः अपराधभवेनेमूलमाह कथंभूतस्य मम द्रविणमदिरा
घूर्णितदृशाम् द्रविणमेवमदिरा उन्मादकारित्वात् यद्वा द्रविणंचमदिराच ताभ्यां घूर्णितेघूर्णन-
युक्तेभ्यमित्यर्थः तादृश्यो दृशो दृष्टीयेषांते दृग्दृष्टीचेत्यमरः नानाअनेकेषां अव्ययत्वात् षष्ठ्यालु-
क् एतादृशानांमहीपानां महीपांतितेमहीपाः राजानः तेषामग्रेनियतमेव धावंधावं धावित्वाधा-
वित्वा धावुगतिशुद्धोरितिधातोराभीक्ष्येणमुल्लंघेतिणमुलिद्वित्वम् तरुणतरस्वेदस्य अतिश-

पुरो धावंधावं द्रविणमदिरा घूर्णितदृशां महीपानां नानातरुणतरस्वेदस्य नियतं
ममैवायंमंतुः स्वहितशतहंतुर्जडधियो वियोगस्तेमातर्यदिह करुणातः क्षणमपि १९
मरुल्लीलालोलल्लहरिलुलितो भोजपटलीस्वलत्पांसुव्रातच्छुरणविसरत्कोंकुमरुचि

येनतरुणः तरुणतरः तादृशः स्वेदः श्रमोयस्यतस्य यद्वा नानातरुणतरस्वेदस्येत्येकपदं नाना
अनेकविषयः तरुणतरः स्वेदोयस्य पुनः कथंभूतस्य स्वहितशतहंतुः स्वस्यैवहितानिपथ्यानितेषां
शतं तस्यहंतानाशकः तस्यअतएव पुनः कथंभूतस्य जडधियः जडाधीर्यस्यतस्य १९ पूर्वदया
विधेयेत्युक्तं इदानीं किंविषयिणीदयेत्याकांक्षायां तवजलं ममपुनः भवनमेवदूरीकरोतुइतिप्रार्थ-
यते मरुदिति भोमातः तेतवजलं ममजगन्नाथस्य जननजालं जननस्य जन्मनः जनुर्जनन
जन्मानीत्यमरः तस्यजालंसमूहः तत् जालंसमूहआनायइत्यमरः जरयतु नाशयतु जृवयो-

हानौ स्वार्थेणिजंतः जनीजृषू इतिमित्वे मितां ह्रस्वइत्युपधाह्रस्वः कथंभूतंजलं मरुल्लीलालोल
लुहरिलुलितां भोजपटलीस्वलत्पांसुव्रातच्छुरणविसरत्कौंकुमरुचि मरुतः वायोः लीलाविलासः
तेनलोलंत्यश्चंचलायालहर्षः वीचयः ताभिः लुलितानि लोलानि यानि भंभोजानिकमलानि
तेषांपटलीसमूहः तस्याःस्वलंतः पतंतोयेषांसवः रजांसि तेषांव्रातःसमूहः तस्यछुरणंभंग
लेपः तेनविसरंतीमसरणशीला तादृशीकौंकुमरुचिदीप्तिर्यस्यतत् कमलरजःपतनेनात्यं-
तमारक्तमितिभावः पु० सरस्त्रीवक्षोजक्षरदगरुजंबालजटिलं करणामिंद्रादिदेवानांस्त्रियः
इंद्राण्यादयः तासांवक्षोजाः स्तनाः तेभ्यः क्षरन्पतन् यःअगरुजंबालः कृष्णचंदनपंकः वंशका

सुरस्त्रीवक्षोजक्षरदगरुजंबालजटिलंजलंतेजंबालंममजननजालंजरयतु २०

गरुराजाहंत्यमरः निषद्वरस्तजंबालःपंकोस्त्रीत्यमरः तेनजटिलंसजटं जटाशब्दानुदादित्वा
लुच् पु० जंबालं जंबालः पंकः अस्तियस्मिंस्तत् यद्वा जंबालः शैवालंअस्तियस्मिन् यद्वा जंबा-
लाः मदनद्रुमाः धनूरवृक्षा इत्यर्थः तेसंत्यस्मिंस्तत् तथाचकोशः जंबालः शैबलेपंकेजगलेमद-
नद्रुमइतिपक्षत्रयेपिजंबालशब्दान्मत्वर्थीयोअर्शआद्यन् मरुल्लीलालोललुहरीत्यत्रसंहिता
यांतोलीतिलः कौंकुमरुच्योःसमासंकृत्वा पश्चाद्विसरंतीशब्देनसमासेपुंवद्वावः तालव्या-
अपिदंत्याश्च शंबसूकरपांसवः इतिद्विरूपकोशात्तालव्योपिपांसुशब्दः २० इदानीमुत्पत्ति-
स्थाननिवासस्थानव्यापारसौष्टवेनजगदपेक्षयातवउत्कर्षोवर्ततइत्याह समुत्पत्तिरिति भोजननि

जगतः विश्वस्मात्तवोत्कर्षः आधिक्यं कस्माद्धेतोः न जागर्तुनास्तां अपितु सर्वस्माद्धेतो रुत्कर्षे वि-
 र्त्तत इत्यर्थः उत्कर्षप्रतिपादकहेतूनाह समुत्पत्तिरिति तव समुत्पत्तिः सम्यगुत्पत्तिः उद्भवः पद्मारमण-
 पदपद्मामलनखात् पद्मायाः लक्ष्म्याः लक्ष्मीः पद्मालया पद्मेत्यमरः रमणः पतिः विष्णुः तस्य प-
 दं चरणकमलं तस्यामलनखः तस्माद्भवति जनिकर्तुरित्यपादानत्वं तव निवासः स्थितिः कंदर्प-
 प्रतिभटजटाजूटभवने कंदर्पस्यानंगस्य कंदर्पोदर्पकोनंग इत्यमरः प्रतिभटः प्रतिपक्षी शिवः
 तस्य जटाजूटः कपर्दः स एव भवनंगृहं तत्र वर्त्तत इति शेषः अथानंतरं तवायं व्यासंगः उद्योगः ह

समुत्पत्तिः पद्मारमणपदपद्मामलनखान्निवासः कंदर्पप्रतिभटजटाजूटभवने
 अथायं व्यासंगो हतपतितनिस्तारणविधौ न कस्मादुत्कर्षस्तव जननि जागर्त्ति जगति
 २१ नगेभ्यो यांतीनां कथयतटिनीनां कतमया पुराणां संहर्तुः सुरधुनिकपर्दो धिरुरुहे

तपतितनिस्तारणविधौ हताः शत्रुभिः शस्त्रादिनामारिताः प्रायश्चित्तिनः तेषां निस्तारणं उद्धारः
 तस्य विधिः करणं तत्र वर्त्तत इति शेषः विधिर्विधाने दैवे चेत्यमरः २१ इदानीं हरशिरसि निवसंत्याः वि-
 ष्णुपदोद्भूतायाः तवोपमेया कापिनदीनास्तीत्याह नगेभ्य इति भोजननि कविभिः पंडितैः सं-
 ख्यावान् पंडितः कविरित्यमरः यस्यां दीयेत् तादृशी कावर्त्तते तव तुलालेशः तुलायाः उपमायाः
 लेशः लवः लवलेख कणाणव इत्यमरः यस्यां दीयेत् तादृशी कावर्त्तते अपितु न कापीत्यर्थः ननु
 कृष्णादयो बह्यो वर्त्तते इति चेत्तत्राह नगेभ्य इति नगेभ्यः पर्वतेभ्यः नगोऽपि णिष्वन्यतरस्या-

मिति पाक्षिकनलोपाभावः यांतीनामागच्छतीनां मध्येयतश्च निर्धारणमिति षष्ठी कतमया तद्वि-
न्यापुराणां नगराणां संहर्तुर्दाहकस्य शिवस्य कपर्दः जटाजूटः अधिरुरुहे अध्यारूढः नगेभ्यो
यांतीनां तटिनीनां मध्ये कया वा तटिन्या श्री भर्तुर्विष्णोः पदकमलं चरणपंकजं सलिलैः अक्षालि-
धौ तमितित्वं कथय अर्थात् अस्मान्प्रतिवद् एवं च तत्कार्यकरणाभावात् काप्युपमेयानेति भावः
इदमेव मनसि निधाय त्वामहं शरणं गत इत्याकूतम् अक्षालीत्यत्र चिण्भावकर्मणोरितिकर्मणि
चिण् आदौ पूर्वार्द्धे योजयित्वा पश्चादुत्तरार्द्धे योज्यं २२ इदानीमेवं जननि मनोरथदायि नित्यं
सत्यां ब्रह्मादीनां मयोजनमेव नास्तीत्याह विधत्तामिति भोजननि जनयति विश्वमुत्पादयति

कया वा श्री भर्तुः पदकमलमक्षालिसलिलैस्तुलालेशो यस्यां तव जननि दीयेत कविभिः
२२ विधत्तां निःशंकं निरवधिसमाधिं विधिरहो सुखं शेषे शोतां हरिरविरतं नृत्यतु हरः

इति जननी विश्वमाता तत्संबोधनम् जगति विश्वस्मिन् कामानां मनोरथानां कर्मणि षष्ठी स-
वित्री उत्पादयित्री यदि जननी विश्वमाता त्वं जागर्त्ति अस्ति तर्हि विधिः विदधाति विश्वमिति वि-
धिः ब्रह्मा विधात्रो वेधे चेति वेधादेशोऽसि मत्पुत्रश्च निरवधिसमाधिं निर्गतः अवधिर्यामादिरूपा
मर्यादा यस्य तादृशो यः समाधिः चित्तवृत्तिनिरोधः तं निःशंकं निर्गताशं कायस्मिन् कर्मणि यथा
भवति तथा मयि निर्व्यापारे जगदुत्पत्तिः कथं भविष्यतीति शंकारहितमित्यर्थः विधत्तां करोतु
हरिः हरति सर्वेषां दुःखमिति हरिः अच इति ल्यौ णादिकोऽः शेषे सुखं यथा स्यात्तथा शोतां निद्रां

करोतु सखमित्यनेन निद्राभंगजनकः जगद्रक्षणरूपोपाधिः मास्त्वितिसूचितं हरः हरति विश्व
मिति हरः पचाद्यच् शिवः अविरतं निरंतरं यथा स्यात्तथा नृत्यतु नृत्यं करोतु अविरतमित्यनेन म
ध्ये कार्यंतररहिततयानृत्ये विरामो मास्त्वितिसूचितं प्रायश्चित्तैः कृतं स्वहस्तेन शुद्धिकरणाभावा
त्तानिव्यर्थानीति भावः अथानंतरंतपोदानयजनैः तपांसि कृच्छ्रचांद्रायणादीनि दानानि ग
जाश्वादीनि यजनानि देवपूजायागादीनि तैरलं तैः साध्यं नास्तीति भावः गम्यमानक्रियां म
तिकारकत्वात्तृतीया अहो इत्याश्चर्ये अनेकेषां कार्यमेकैवत्वं करोषीत्याश्चर्यम् २३ इदानीं अ
नाथ इत्यादिविशेषणयुक्तो हं स्नेहाद्रामित्यादिविशेषणयुक्तां त्वां प्राप्तोस्मि अतस्त्वं स्वमहत्त्वं

कृतं प्रायश्चित्तैरलमथ तपोदानयजनैः सवित्रीकामानां यदि जगति जागर्ति जननि २३
अनाथः स्नेहाद्रां विगलितगतिः पुण्यगतिदां पतन्विश्वोद्धर्त्री गिद विगलितः सिद्धभिषजं

योग्यं कुर्वित्याह अनाथ इति भोगंगो अयमहं विश्वः श्यातिदिनेदिने कृशो भवतीति शिशुः शा
वकः शाः कित्सन्वच्चेत्यादिसूत्रेण साधुः पृथुकः शावकः विश्वुरित्यमरः मातरं जननीं त्वां प्राप्तोऽ
स्मि इह विषये त्वंसमुचितं सम्यगुचितं योग्यं विदध्याः कुरु शरणागतं बालं मां मातृत्वान्मात्य
जेति भावः कीदृशोऽहं कीदृशीं त्वां अनाथः दीनः स्वाम्यंतराभाववानित्यर्थः स्नेहाद्रां स्नेहेन
प्रीत्या आर्द्रां किन्नां आर्द्रसां किन्नमित्यमरः पुनः कीदृशोऽहं कीदृशीं त्वाम् विगलितगतिः
विगलितानष्टागतिः गमनं यस्य सः यद्वा विगलिता पापबाहुल्येन नष्टागतिः पुण्य लोके ग

तिः गमनं यस्य सः पुण्यगतिदां पुण्येषु गतिः तां ददाति सा तां यद्वा पुण्येषु पुण्यलोकेषु गतिदां पुन-
स्तत्किम् पतन्पतितः विश्वोद्धर्त्री उद्धारकर्त्री त्रिभुवनविधा तुश्च कलह इति वत् शेषषष्ठ्या समा-
सः एवं च विश्वांतर्गतस्य ममोद्धारं करिष्यस्येवेति भावः पुनस्तत्किम् गदविगलितः गदैः आतर्कैः
रोगैरित्यर्थः विगलितः विशेषेण गलितः जर्जरितः यस्मांतक गदाबाधाः शब्दाः पर्यायवाचका-
इति सिद्धभिषजं सिद्धौषधम् सिद्धवैद्यरूपमित्यर्थः रोगहार्यगदंकारो भिषग्वैद्यो चिकित्सक इ-
त्यमरः पुनस्तत्किम् तृष्णाकुलितहृदयः तृष्णायाः पिपासया आकुलितं व्याप्तं हृदयं यस्य सः सुधा-
सिंधुं रुधायाः अमृतस्य सिंधुं समुद्रं यद्वा रुधायाः सिंधुं देशं यद्वा सुधायाः सिंधुं नदीं तथा चाम-

सुधासिंधुं तृष्णाकुलितहृदयो मातरमयं शिशुः संप्राप्तस्त्वामहमिह विदध्याः समुचितं २४
विलीनो वै वैवस्वतनगरलोकाहलभरोगतादूतादूरं कचिदपि परेतान्मृगयितुम्

रः देशेन दविशेषेभ्यो सिंधुर्नासरिति स्त्रियामित्यमरः अत्र परिकरालंकारः साभिप्रायविशेषणा-
नां सत्त्वात् तदुक्तं कुवलयानंदे अलंकारः परिकरः साभिप्राये विशेषण इति २४ इदानीं यदारभ्य त-
व कथाभूलोकमागता तदारभ्य यमनगरकोलाहलः शांतः तदूता अपि दूरदेशंगताः विमानसंघ-
श्च देववीथीर्विदलयतीत्याह विलीन इति भोजननि यद्वधियदारभ्यते तव कल्याणी कल्याण-
कारिका कथामहीमंडलमगात् इणोगालुङ्गीति गादेशो गतिस्थेति सिचोलुक् तदारभ्य वैवस्वतन-
गरकोलाहलभरः वैवस्वतस्यांतकस्य वैवस्वतोऽंतक इत्यमरः नगरं पुरं तत्र कोलाहलभरः कल-

कलसमूहः कोलाहलः कलकलइत्यमरः विलीनः विशेषेण लीनः गुप्तः अभूदिति शेषः विशेषश्च
 कस्मिन्नपि काले ईषदपि नास्तीति पूर्वतत्र पापि गमनेन तेषां ताडनात् कोलाहलः स्थितः इदानीं तु त्व-
 त्कथाश्रवणमाहात्म्येन पापाभावात् कस्यापि तत्र गमनाभावेन ताडनाद्यभावादिति भावः दूता
 अपि अर्थात् यमसंदेशहारका अपि स्यात्संदेशहरो दूत इत्यमरः क्वचिद्देशे परेतान् शवान् मृ-
 गयितुं अन्येषितुं दूरंगताः यस्मिन्देशे त्वत्कथाश्रवणं नास्ति तत्र गता इत्यर्थः ननु यमनगरगम-
 नाभावे त्वत्कथाश्रवणिनः क्व गच्छन्तीति चेत्तत्राह विमानानां विशिष्टं मानयंतिये ते विगतं-
 मानं वा येषां ते विमानाः व्योमयानानि व्योमयानं विमानो स्त्रीत्यमरः तेषां व्रातो निकरः स्तोमौ-

विमानानां व्रातो विदलयति वीथीर्दिविषदां कथाते कल्याणीयद्वधिमहीमंडलमगात्
 २५ स्फुरत्कामक्रोधप्रबलतरसंजातजटिलज्वरज्वालाजालज्वलितवपुषां न प्रतिदिनं

घनिकरव्रातेत्यमरः दिविषदां दिविसीदंतिते दिविषदो देवाः तेषां षट् विशरणगत्य वसादनेष्वि-
 ति धातोः सत्सूद्विषेति क्विप् हृद्युभ्यां चेति डेरलुक् कृषामादित्वात् षत्वं वीथीः मार्गान् देवगम-
 नमार्गानित्यर्थः विदलयति विशेषेण दलयति विदारयति त्वत्कथाश्रवणमाहात्म्येन सर्वेषां वि-
 मानैर्गमनात् वारंवारं विमानसंबन्धात् खनितानि वकरोतीत्यर्थः २५ इदानीं तव जलकणाः का-
 मक्रोधजनितज्वरदग्धशरीरिणामस्याकंसंतापशमनं कुर्वन्त्विति मर्थयते स्फुरदिति दिव्यसरि-
 तः दिवि आकाशे भवादिव्या भवार्थे दिगादित्वाद्यत् साचासौ सरिच्चतस्याः गंगायाः मरुदु-

ल्लासलहरीछटाचंचत्पाथः कणसरणयः मरुतः वायोरुल्लासः संबंधः गमनं वा लससंश्लेषणग
मनयोरिति धातोर्भावे घञ् तेनया लहर्यः तासां याश्छटाः परंपराः ताभिश्चंचत् उद्धत् यत्पा
थः उदकं कबंधमुदकं पाथ इत्यमरः तस्य कणाः तुषाराः तेषां सरणयः पंक्तयः अस्माकं कमपि औ
षधादिभिरसाध्यतया अपहर्तुमशक्यमपि संतापं हरंताम् नाशयंतु कथं भूतानाम् नः प्रतिदिनं
दिनेदिने इति प्रतिदिनमव्ययं विभक्तीति सूत्रे योग्यता वीप्सापदार्थानतिवृत्तिसादृश्यानीति चत्वा
रोयथा वाब्दार्थः तत्र वीप्सायामव्ययीभाचः स्फुरत्कामक्रोधप्रबलतरसंजातजटिलज्वरज्वा
लाजालज्वलितवपुषां कामोभिलाषः कामः पंचशरः स्मर इत्यमरः क्रोधः अमर्षः कोपक्रोधाम

हरंतां संतापं कमपि मरुदुल्लासलहरीछटाचंचत्पाथः कणसरणयो दिव्यसरितः
२६ इदं हि ब्रह्मांडं सकलभुवनाभोगभवनं तरंगैर्यस्यां तर्लुठति परितस्तिंदुकमिव

र्षरोष इत्यमरः स्फुरंतौ देदीप्यमानौ चतौ कामक्रोधौ च ताभ्याम् प्रबलतरः अतिशयितः संजातः
उत्पन्नः अतएव जटिलः शिखावान् एतादृशो ज्वरः तस्य ज्वालाः अर्चयः तासां जालं समूहः तेन
ज्वलितं दग्धं तादृशं वपुः शरीरं येषां तेषां २६ पूर्वजलकणाः संतापं हरंतामित्युक्तं इदानीं ताप
बाहुल्यात् कणानां कथं तत्संभवतीति चेत् तव जलानां संघातः अस्माकं तापशमनं करोत्विति
मार्थयते इदमिति भोजननि श्रीकंठप्रविततजटाजूटजटिलः प्रविततः विस्तृतः सचासौ ज
टाजूटश्च श्रीकंठस्य प्रविततजटाजूटः तेन जटिलः सजटः एतादृशः स एषः तव जलानां सं

घातः समुदायः नः अस्माकं तापं हरतु सकः यस्य जलानां संघातस्यां तर्मध्ये सकलभुवनाभोग
भवनम् सकलभुवनानां चतुर्देशभुवनानां आसमंताद्भोगः सखं भोगः सखेरुष्यादिभृतावि
त्यमरः यद्वा सकलभुवनानां आभोगः परिपूर्णता आभोगः परिपूर्णतेत्यमरः तस्य भवनं गृहं
एतादृशमिदं ब्रह्मांडम् तरंगैः सह सहयुक्ते प्रधाने इति सूत्रेण तृतीया परितस्तिंदुकमिव ति
दुकस्य फलं तिंदुकं तिंदुकः स्फूर्जकमित्यमरः टेंबुर्णीति भाषायां प्रसिद्धिः लुठति लुठसंश्ले
षणे तु दादिः हीति आश्चर्यं यस्मिंश्चतुर्दशभुवनाधारब्रह्मांडमपि स्थितम् सोऽपि शिवक-
पदे स्थित इत्याश्चर्यं अत्रोत्तरोत्तरमुत्कर्षस्य सत्त्वात् सारालंकारः तदुक्तं अप्यप्यदीक्षितैः

स एष श्रीकंठः पविततजराजूटजटिलोजलानां संघातस्तव जननितापं हरतु नः २७
त्रपंते तीर्थानि त्वरितमिह यस्योत्थृतिविधौ करं कर्णे कुर्वत्यपि किल कपालिप्रभृतयः

कुबलयानंदे उत्तरोत्तरमुत्कर्षः सार इत्यभिधीयत इति २७ इदानीं ननुरे तीर्थानि ताराणि शि
वादिदेवांश्च विहाय मामेव किं स्तोषीति चेत्तीर्थानि मदुद्धरणविधौ लज्जंते शिवादयश्च कर्णे
हस्तं स्थापयन्ति त्वंतुमातृत्वेन दययामां पुनाना तेषां पापनाशनाभिमाननाशयसीत्याह त्रपं
त इति भो अनुकंपार्द्रहृदये अंब अनुकंपादया तथा आर्द्रहृदये यस्याः तत्संबोधनं एतादृ
शि अंबजननि अंबत्वेन त्यागानर्हता तं इमं तव समीपे वर्तमानं मां जगन्नाथं पुनाना पुना-
नितच्छीला ताच्छील्येशानच् पवित्रीकुर्वाणा इयं त्वं तेषां तीर्थादीनां अघमथनदर्पे अघ-

स्य पापस्य मथनं नाशनम् तस्य दर्पः गर्वः तंदलयसि विदारयसि नाशयसीत्यर्थः एतावत्
कालपर्यंतं तेषां परमगर्वः स्थितः वयंसर्वेषां पापनाशनं कुर्मः इदानीं तु मम परमपातकिनः त
द्धस्तेनोद्धारणाभावात् त्वया उद्धारणस्य कृतत्वात् तेषां गर्वो गत इति भावः ननु तेषां हस्तेन कि
मित्युद्धारणं न भवतीति चेन्न ब्राह्म तं कं इह यस्य उद्धृतिविधौ उद्धृतेः विधिः करणं तत्र विधिर्वि
धाने देवे चेत्त्यमरः तीर्थानि गोदावर्यादीनि त्वरितं यथा स्यात्तथा महापातकिनो मम दर्शनस
मय एवेति भावः त्रपंते लज्जितानि भवन्ति स्वहस्तेन महापातकिनो ममोद्धारणाभावात् लज्जे
ति भावः पुनस्तं कं यस्योद्धारणविधौ कपालिप्रभृतयोऽपि कपाली प्रभृतिः आदि र्येषां ते विष्णवा

इमं तं मामंबत्वमियमनु कं पार्द्रहृदये पुनाना सर्वेषामघमथन दर्पदलयसि २८ श्व
पाकानां ब्राह्मैरमितविचिकित्साविचलितैर्विमुक्तानामेकं किल सदनमेनः परिषदाम्
दयोऽपि कर्णे हस्तं कुर्वन्ति स्थापयन्तीत्यर्थः स्वहस्तेन एतस्योद्धृत्यभावात् एतस्य किमपि न
श्रोतव्यमित्याशयेन कर्णे हस्तन्यास इति भावः करं कर्णे इत्येकवचनं तु द्वितीयकर्णेन श्रोतव्यं
यदि स्वहस्तेन एतदीयं कार्यं भविष्यति चेत् करिष्यामः नो चेन्नैत्येतदर्थबोधनाय २८ इदानीं म
परिमितसंशयेन पापाचरणे निवृत्तैश्चांडालानां समूहैरपित्यक्तानां पापानामाकरं मां पुनातुं
यत्नं कुर्वन्त्यास्तव स्तुतिं कर्तुं नरपशुरहंकथं शक्रयामित्यहंकारपरिहरणव्याजेनाह श्वपाका
नामिति भोजननिमामुद्धर्तुं परिकरं कटिबंधं विवेकमारंभं यत्नं वा प्रगाढगात्रैकबंधे विवेका

रंभयोरिति विश्वः यत्नारंभोपरिकराविति त्रिकांडशेषः घटयंत्याः कुर्वंत्याः तवश्लाघांस्तुतिक
 र्त्तुनरपशुरिवेति व्याघ्रादित्वात्समासः सर्वानविशेषेण पश्यतीति पशुः हिताहितज्ञानशून्यः मूर्ख
 इतियावत् एतादृशो हं कथमिव केनापि प्रकारेण समर्थः अपितु न कथमपीत्यर्थः मन्मतिमांघ्रा
 न्तवगुणानामपारत्वाच्चेति भावः अहो इत्याश्चर्ये परमपातकिनं मां पुनातुं यत्नादिकं करोषीत्या
 श्चर्ये कथं भूतं मां अमितविचिकित्साविचलितैः अमिता अपरिमिता बह्वीत्यर्थः साचासौ वि-
 चिकित्सा च इतः परं पातकानि कर्त्तव्यानि वानवेत्याकारः संशयः विचिकित्सानुसंशय इत्यमरः य
 द्वा विचिकित्सा जुगुप्सा ख्यो बीभत्सरसस्य स्थायीभावः कितसंशय इति धातोर्गुसिचूकिञ्च

अहो मामुद्धर्तुं जननि घटयंत्याः परिकरं तव श्लाघां कर्त्तुं कथमिव समर्थो नरपशुः २९

इति सनिसन्यङोरिति द्वित्वे गुरोश्च हल इत्यप्रत्यये टाप् अमितविचिकित्सायाश्चलितै पातका-
 निवृत्तैः एतादृशैः श्वपाकानां श्वानं पचन्ति तैश्च पाकाः चांडालाः यद्यपि पचादिगणेश्वपचेति
 अजंतं निपातितं तथापि न्यङ्कादिगणेश्वपाकशब्दस्य पाठात् पक्षे कर्मण्यणिकुत्वं निषादश्च
 पचावन्ते वा सिचांडालपुल्कसा इत्यमरः तेषां व्रातैः समूहैः नत्वेकेन द्वाभ्यां वा विमुक्तानां विशे-
 षेण मुक्तानां विशेषश्च मनःपूर्वकत्वं चानां ननु लोकलज्जयेति एतादृशीनामेनः परिषदाम्
 एनसां पापानां परिषदः सभाः समूहा इत्यर्थः तासामेकमद्वितीयं सदनं गृहम् किल निश्च
 येन प्रसिद्धौ वा आश्चर्ये वा एतादृशमपि पापिनं मां पुनातुं उक्तासीत्याश्चर्यम् २९ इदा-

गं० ल०
१७

नीं कस्यचिन्महापातकिनः समुद्धरणेन जगतः आश्चर्ये संपादनीयमिति तव महतीच्छा स्थि- सटी०
ता सा एतावत्कालपर्यंतं तादृशस्य कस्यचित्पातकिनः अभावान्नैव पूर्णा अहं तु तादृशोच्छां
सफलीकर्तुं प्राप्तोस्मि अतः ममोद्धरणेन स्वेच्छा सा फल्यं कुर्विति प्रार्थयते नेति भो अंब एतावं
तं समयमारभ्य एतावत्कालपर्यंतं कोपिकश्च न पातकी न मिलितः न प्राप्तो मयेति शेषः आरा-
तु शीघ्रम् यदुद्धारात् यस्योद्धारस्तस्मात् जगतः विस्मयभरः भवतीति ते तव मनसि चिरका-
लं बहुकालं स्थितवतीम् तिष्ठतीति स्थितवती तामिमां पूर्वोक्तामीहामिच्छां सफलचितुं अ-

न कोप्येतावं तं खलु समयमारभ्य मिलितो यदुद्धारादाराद्वतिजगतो विस्मयभरः
इतीमामीहांते मनसि चिरकालं स्थितवती मयं संप्राप्ताहं सफलचितुं मंब प्रणयनः ३०
श्ववृत्तिव्यासंगो नियतमथ मिथ्या प्रलपनं कुतर्केष्वभ्यासः सततपरपैशुन्यमननं ॥

सफला सफला भवति तथा कर्तुं भृशादित्वात् क्यडि क्यड्यानि नोश्चेति पुंस्त्वं तुमुन् अयमहं ज-
गन्नाथः संप्राप्तः अस्मीति शेषः नः अस्मान् प्रणयपापं निरस्योत्तमां गतिं नयेत्यर्थः उपसर्गादसमा-
सेपीति णत्वं अंबेत्यनेन तव जननीत्वं चेदहं तव पुत्रः एवं च मातुरिच्छा सत्पुत्रेण मया सफलीकर्तव्ये-
ति सत्पुत्रधर्म एवायमिति सूचितम् ३० इदानीं ममानेकदुष्टगुणान् श्रुत्वा त्वां विना अन्यः कश्चन
मम मुखनिरीक्षणमपि न कुर्यादित्याह श्ववृत्तीति भो मातः श्ववृत्तिव्यासंगः शूनः वृत्तिः इतस्त-
तो भ्रमणं उच्छिष्टभक्षणाचरणादितद्व्यासंगः उद्योगः मया कृत इति शेषः अथानंतरं नियतं

१७

नियमेन मिथ्या प्रलपनं असत्यानर्थकमपि भाषणं कृतं मलापो नर्थकं वच इत्यमरः परमपुण्यशी-
लेन युधिष्ठिरेण सकृन्मिथ्योक्तमिति तज्जन्यपापवशादंतरिक्षगस्तद्वथः भूमौ लग्न इति स्पष्टं महा-
भारते मया तु सत्यत्यागपूर्वकं सर्वदेवतकृतमिति मत्पापसंख्येव नेत्याकृतम् कुतर्केषु कुत्सिता-
नां परस्त्रीगमनपरगृहदाहादिरूपकर्मणां तर्काः ऊहाः तेषु यद्वा कुत्सिताश्चेते तर्कास्तेषु यद्वा
साक्षाद्ब्रह्मविद्याया अप्रतिपादकत्वेन परजयेच्छया च कुत्सितास्तर्काः तर्कशास्त्रग्रंथाः तेषु
अभ्यासोपिकृतः सततपरपैशुन्यमननमपिकृतं पिशुनस्य सूचकस्य भावः पैशुन्यं द्वैजित्यं प-
रेषां पैशुन्यं तस्य मननं चिंतनम् अभ्यस्तमिति यावत् सततं निरंतरं च तत् पैशुन्यमननं च तद-

अपिश्रावं श्रावं मम तु पुनरेव गुणगणानृते त्वत्कोनामक्षणमपि निरीक्षेत वदनं ३१
विशालाभ्यामाभ्यां किमिह नयनाभ्यां खलु फलं नयाभ्यामालीढा परमरमणीया तव तनुः

पिकृतम् एवं प्रकारेण मम तु पुनर्गुणगणान् श्रावं श्रावं श्रुत्वा श्रुत्वा त्वदृते त्वां विना अन्यारादि-
तिसूत्रेण कृते योगे त्वदिति पंचमी कोनामक्षणमपि वदनं अर्थात् मम मुखं निरीक्षेत पश्येत् अ-
पितु न कोपीत्यर्थः तव तु मातृत्वेन दयाबाहुल्यादीदृशस्य मम मुखं निरीक्षणमावश्यकमेवेति-
भावः तदुक्तं श्रीमच्छंकराचार्यैः कुपुत्रो जायेत कचिदपि कुमातान् भवति इति ३१ इदानीं य-
स्य मनुष्यस्य नेत्राभ्यां परमरमणीयं तव शरीरं न दृष्टं यस्य कर्णाभ्यां तव लहरि कोलाहलश्च
न श्रुतः तस्य नेत्रे व्यर्थं कर्णौ च व्यर्था वित्याह विशालाभ्यामिति अत्रयस्य तस्येत्यध्याहारः

भोजननि यस्यमनुजस्यमानवस्य मनुजामानवानरा इत्यमरः याभ्यां नेत्राभ्यां परमरमणीया
अतिसुंदरी अनेन दर्शने कारणं सूचितम् एतादृशी तव तनुः शरीरं न आलीढा न सादरमवलो
किता तस्यमनुजस्य विशालाभ्यां आकर्णविस्तृताभ्यां आभ्यां नयनाभ्यां कृत्वा इह भूलोके
किंफलम् न किमपीत्यर्थः यद्वा इह नालीढेति योजना यस्य ययोः श्रवणयोः कर्णयोरंतर्मध्ये
तव लहरिलीला कलकलः लहरीणां लीला क्रीडा तस्याः कलकलः कोलाहलः कोलाहलः कलक
ल इत्यमरः इहनयातः न प्राप्तः तस्य तयोः श्रवणयोः अयं श्रवणरूपः न्यक्कारः धिक्कारः अस्ति
तिशेषः खलु निश्चयेन यद्वा ययोः श्रवणयोः अंतर्मध्ये तव लीला कलकलः नयातः ताभ्यां श्रव

अयं हि न्यक्कारो जननि मनुजस्य श्रवणयो र्ययोर्नातिर्यातस्तव लहरिलीला कलकलः ३१

णाभ्यां कृत्वा किंफलम् न किमपीत्यर्थः परंतु अयं अदर्शनाश्रवणरूपन्यक्कारो मनुजस्य न त्वि
न्द्रियाणाम् इन्द्रियव्यापारस्य मनुष्यव्यापाराधीनत्वादिति भावः तदुक्तं करणं हि सकर्तृकमिति
एतत्पक्षे यस्य तस्येति नाध्याहारः ताभ्यामित्यस्य चाध्याहारः अहं तु सर्वदैवतवतनुं पश्यामि
लहरीशब्दं च शृणोमि अतो मम नेत्रकर्णनव्यर्थमित्या कृतं एवं च शीघ्रं मां पुनीहीति भावः अ
त्र विनोक्तिध्वनिरलंकारः त्वद्दर्शनं विना नयनयोः त्वल्लहरिकोलाहलश्रवणं विना श्रवणयोश्चरम
णीयत्वस्य फलप्रश्नधिकाराभ्यां व्यंजनात् ३२ इदानीं पुण्यवंतो विमानैः सुरपुरं स्वच्छंदं यांति
पापिनस्तु पराधीनाः संतो नरकमध्ये पतंतीति कोटिद्वयं यत्र देशे त्वं नासितत्र संभवति यत्र तु नि-

खिलपापनाशिनीत्वमसितत्रद्वितीयकोटेरभावात् आद्यकोटिरेव संभवतीत्याह विमानैरिति भो
जननि सुकृतिनः पुण्यवंतः विमानैः सरपुरं सराणां देवानां पूर्णगरीतां यद्वा सराणां पुरं नगरं स्व-
र्गं स्वच्छंदं यथा स्यात्तथा न तु तद्गुणादिवशेन अयं ते गच्छंति पापाः पापरूपाः जीवाः पापबाहुल्येन
पापपुरुषयोस्त्रिमुनित्याकरणमिति वदभेदः यद्वा पापमस्ति येषां ते पापाः इति मत्वर्थे अर्श आद्य
च अतएव पापो हं पापकर्माहमित्यादिप्रयोगाः संगच्छंत इति दिक् पापमर्हतीति वा परवशाः
संतः यमगणाधीनाः संत इत्यर्थः नरकांतः नरकस्यांतर्मध्ये द्राक्शीघ्रम् यमनगरगमनसमय ए-
वेत्यर्थः पतंति भो मातः अयं विभागः विषयव्यवस्था तस्मिन् शुभमयमूर्त्तौ अशुभमयी अक-

विमानैः स्वच्छंदं सुरपुरमयं ते सुकृतिनः पतंति द्राक्पापाजननि नरकांतः परवशाः
विभागो यं तस्मिन् शुभमयमूर्त्तौ जनपदे न यत्र त्वल्लीलादलितमनुजाशेषकलुषा ३३

ल्याणमचुरामूर्त्तिः तनुर्यस्य तस्मिन् स्त्रियाः पुंवदिति पुंवद्भावः देशस्याशुभमयत्वं तत्र तव स्थि-
तेरभावादेव एतादृशे जनपदे देशे नीदृज्जनपदो देश इत्यमरः अस्त्विति शेषः यद्वा तस्मिन् श-
भमयमूर्त्तौ जनपदे अयं विभाग इति योजना तस्मिन् कस्मिन् यत्र जनपदे दलितमनुजाशेषकलु-
षा मनुजानां मनुष्याणाम् अशेषकलुषं समस्तपापं दलितं नाशितम् मनुजाशेषकलुषं यया सा
एतादृशी त्वं नासि यत्त्वत्वं दलितमनुजाशेषकलुषा सती नासीति वा योजना एवं चार्थादेनादृशी-
त्वं यत्रासि तत्र कस्यापि पातकिनः अभावात् सर्वेऽपि विमानैः सरपुरं गच्छंतीति आद्यकोटिरेव

स्थितेतिभावः अत्रपरिकरालंकारः दलितमनुजाशेषकलुषेति साभिप्रायविशेषणस्य सत्त्वात्
तल्लक्षणं तु पूर्वमुक्तम् ३३ इदानीं समस्तमहापातकिनोपिमरणसमये त्वयिशरीरं त्यक्तवन्तः संतः
उत्तमलोकं गच्छंतीत्याह अपीति अत्रयेते इत्यध्याहारः पूर्वश्लोकात्पापा इत्यनुवर्तते तथा चैवं
योजना भो अंब तेषां पापाः पापिनः पुरुषाः अंते मरणसमये त्वयितनुं शरीरं विहाय संत्यज्य अ-
तनुदानाध्वरजुषां न तनुअल्पमित्यतनु महत् तच्च तद्दानं च तेन येऽध्वराः सर्वस्वदक्षिणा यज्ञाः
यज्ञः सर्वो ध्वरो याग इत्यमरः यद्वा अतनूनि महंति दानानियेषु ते च ते अध्वराश्च यद्वा अतनुदा-
नानि चाध्वराश्च यद्वा न तनुः कोपः तेन यानि दानानि अध्वराश्च तनुः कोपे त्वचि स्त्री स्यात् त्रि

अपि घंतो विप्रानविरतमुशंतो गुरुसतीः पिबंतो मेरेयं पुनरपि हरंतश्च कनकम्

ष्वल्पे विरले कृश इति मेदिनी तान् जुषंति सेवन्ते कुर्वन्तीत्यर्थः ते अतनुदानाध्वरजुषः तेषामुपरि उ-
परिलोके क्रीडन्ति विहरन्ति महादानयागप्राप्य लोकोपरितनलोकं गच्छंतीत्यर्थः तथा च गंगात-
नुत्यागादेवोत्तमलोकप्राप्तौ परमोत्कृष्टसाध्यमहादानयागेषु न किंचिदधिकं फलमिति भावः
ते के येषां पापाः विप्रानपि ब्राह्मणानपि अविरतं निरंतरं यथा स्यात् तथा इदं सर्वक्रियान्वयि घन्ति
ते घन्तः हनधातोः शतरिगमहनेत्युपधा लोपः नलोकेति षष्ठीनिषेधाद्विप्रानित्यादि द्वितीया पुनः ते
के ये गुरुसतीः गृणाति बोधनं करोति गुरुः कृग्रोरुच्चेत्युणादिसूत्रेण गृशब्दे इत्यस्मात् कुप्रत्ययः
उकारश्चांतादेशः तथा चोपनयनादर्वाचीनसंस्कारपूर्वकवेदाध्यापको मन्त्रोपदेशकश्च गुरुः स्यान्नि

षेकादिकुरुहुरित्यमरः तस्यसत्यः पतिव्रताः स्त्रियः सतीसाध्वीपतिव्रतेत्यमरः ताः उवांतः उवां-
तिइच्छंतिते उवांतः वशाकांतौ अदादिः तत्रहिकांतिरिच्छेत्युक्तम् तस्माच्छतरिग्रहिज्येतिसंपसार-
णं यद्वा गुरोः पितुः सतीः मातृरित्यर्थः यद्वा गुरोः श्रेष्ठपितृव्य-भ्रातृश्वशुरमातुलादेः सतीः य-
द्वा गुरोः बृहस्पतेः सतीः तस्य एकस्त्रीत्वेपिजात्यभिप्रायेण बहुवचनमिति यथा कथंचिद्योज्यं
तथाचानेकार्थकोशः गुरुः पितागुरुः श्रेष्ठोगुरुः सरपुरोहितः दुर्वहोपिगुरुः प्रोक्तोगुरुः शिष्या
भिसेवक इति पु० येमैरेयंसीधुंमैरेयमासवःसीधुरित्यमरः पिबंतः पानंकुर्वंतः पु० तेके ये कनकं-
सुवर्णं सुवर्णकनकमित्यमरः हरंतः चोरयंतः कथंभूताः ते अखिलसरसंभावितपदाः अखिल

विहायत्वय्यंतेतनुमतनुदानाध्वरजुषामुपर्येबक्रीडंत्यखिलसुरसंभावितपदाः ३४
अलभ्यंसौरभ्यंहरतिसततंयःसुमनसांक्षणादेवप्राणानपिविरहशस्त्रसतभृतां

सुरैः समस्तदेवैः संभावितं संभावनायुक्तं कृतम् पूजितमितियावत् तादृशंपदंचरणं येषां ते बहुवच-
नांतेनसमासः यद्वा अखिलसुराणां संभावितं प्राप्तं तादृशंपदंस्थानम् यैस्तेसप्तमीविशेषणेइति-
ज्ञापकाद्याधिकरणपदो बहुव्रीहिर्वाकर्तव्यः संपूर्वकभूधातोर्णिजंतात्कः उपसर्गबलादुक्तार्थलाभः
३४ इदानीं महान्चोरः पुनरपिनराणां प्राणहारकोऽपिवायुः त्वल्लहरिसंबंधमाहात्म्येन त्रिभुवनं
पवित्रीकरोतीत्याह अलभ्यमिति भोअंब सोपिपरप्राणहारित्वादिगुणयुक्तोऽपिपवमानः प्रभं
जनः पवमानप्रभंजनाइत्यमरः त्वदीयानां तवइमाः त्वदीयाः शुष्मदस्मदोरन्यतरस्यां खञ्चेति

चाच्छः प्रत्ययोत्तरपदयोश्चेति त्वादेशः तासां लीलाचलितलहरीणां लीलयाचलिताः चंचलाः ग-
च्छं त्योवाचलगता वित्यस्माद्प्रत्यर्था कर्मकेत्यनेन कर्तरिक्तः एतादृशयोयाः लहर्यः तासां व्यतिकरा-
त्संबंधात्त्रिभुवनं जगत्त्रयं पुनीते पवित्री करोति अहह अहहेत्यद्भुते रवे दे इत्यमरः ननु देवोपि वा-
युः कथंचौ र्यादिगुणयुक्त इत्याकांक्षायामाह सकः यः पवमानः समनसां पुष्पाणां स्त्रियः समन-
सः पुष्पमित्यमरः अलभ्यमन्यत्र चौरैरप्राप्यं अनेन चौर्ये वायोः कोशल्यमावेदितं एतादृशं सौरभ्यं
सौगंध्यं नियतं यथा तथा हरति चोरयति पुनः सकः यः विरहशस्त्रक्षतभृतां विरह एव स्त्र्यादि-
वियोग एव शस्त्रं मारकत्वात् यद्वा विरहश्च शस्त्रं च विरहशस्त्रे ताभ्यां यत्क्षतं तत् बिभ्रतिते

त्वदीयानां लीलाचलितलहरीणां व्यतिकरात्पुनीते सोपि द्वागहह पवमानस्त्रिभुवनं ३५

विरहशस्त्रक्षतभृतः तेषां कचिच्च विरहशस्त्रक्षतहृदामिति पाठः तत्र विरहशस्त्राभ्यां क्षतं क्षतयु-
क्तं कृतं विदारितमिति यावत् तादृशं हृत्तयेषामिति समासः यद्वा विरहशस्त्रयोः क्षतं यस्मिन्निति
व्यधिकरणपदो बहुव्रीहिः तादृशं हृत्तयेषां विरहशस्त्रक्षतयुक्तं हृत्तयेषामिति शाकपार्थिवादि-
त्वान्मध्यमपदलोपी समासो वा तेषां प्राणानपि असूनपि पुंसि भूम्यसवः प्राणा इत्यमरः क्षणादेव-
क्षणमात्रेणैव नियतं यथा स्यात्तथा हरति एतादृशः दुष्टो वायुः श्रेष्ठः त्वल्लहरि संबंधमाहात्म्येन मह-
त्कार्यं करोतीति भावः उक्तं च हनुमन्नाटके येमज्जंति निमज्जयंति च परां स्तेमस्तरादुस्तरे बाधौ-
वीरतरंति वानरभटान्संतारयंतेपि च नैते ग्रावगुणानवारिधिगुणानो वानराणां गुणाः श्रीमद्वा-

शरथेऽप्रतापमहिमा सोऽयं समुज्जृम्भत इति लोकेऽपि दुष्टोऽपि भृत्यस्तत्संबन्धमाहात्म्येन महत्कार्यं करोतीति प्रसिद्धमेव ३५ इदानीं केचन लोकाः परकार्यसंपादकाः संति केचन पवित्रात्मानः संतः परलोकप्रणयिनो भवन्ति अहं तु त्वयि स्थापितलोकद्वयभरः सन् सुखेन निद्रां करोमीत्याह कियंत इति भो मातः कियंतः कति संख्याकाः एके साधारणालोकाः इह जगति नियतं लोकार्थघटकाः लोकानां जनानां अर्थाः प्रयोजनानि अर्थैरेविभवा अपीत्यमरः तेषां घटकाः संयोजकाः संति यद्वा इह कियंतः एके लोकार्थघटकाः संतः परलोकप्रणयिनः परलोकं प्रणयन्ति प्रार्थयन्ति ते यद्वा परलोकं प्रकर्षेण नयन्ति गच्छन्ति ते परलोकप्रणयिनः संतीति योजना इह लोके परकार्यसंपादनजन्यपुण्ये-

कियंतः संत्येके नियतमिह लोकार्थघटकाः परे पूतात्मानः कतिच परलोकप्रणयिनः सुखं शेते मातस्तव बलुकृपातः पुनरयं जगन्नाथः शश्वत्त्वयि निहितलोकद्वयभरः ३६

न स्वर्गलोकं गच्छन्ति एवं च तेषामयं लोकः परलोकश्च समीचीन इत्याकूतं परे चान्ये च कति यद्वा कति परे च पूतात्मानः संतः पूतः तपः सेवनादिना पवित्रः आत्मा येषां ते एतादृशाः संतः नियतं परलोकप्रणयिनः संति भो मातः अयं जगन्नाथस्तु पुनः शब्दस्त्वर्थः तव कृपातः पंचम्यं तात्तसिद्ध दयाहेतोः शश्वन्निरंतरं सुखं यथास्यात्तथा शेते निद्रां करोति शश्वदित्यनेन कदापि अन्यन्न करोति सुखमित्यनेन तत्रैव मम सुखं नान्यत्रेति सूचितं ननु एवं च लोकद्वये तव का गतिरिति चेत्तत्राह कथं भूतोऽयं त्वयि निहितलोकद्वयभरः त्वयि भवत्यां लोकद्वये इह लोके परलोके च भरः सर्वेभ्य उक्तं

तानिहितः स्थापितः लोकद्वयभरो येन सः भरः उदरपोषणं वा दुभृज्धारणपोषणयोरित्यस्मादचोति-
दिक् ३६ इदानीं ननुरेपापनिवृत्तये मां स्तौषि तत्रादौ पापमेव किमर्थं करोषीति चेत्त्वया स्वपतिता-
श्लीलशवशकलसमुदायपरित्राणं यथा क्रियते तथा मयापि पापं क्रियते स्वस्वभावस्य सर्वैरपि दुष्प-
रिहरत्वादित्याह भवत्याहीति भो अंब ब्राह्म्याधमपतितया ब्राह्म्याश्च अधमाश्च ब्राह्म्याधमाः ब्रा-
ह्म्याः संस्कारहीनाः अधमानीचाः तेषां तेषां आहिताग्न्यादित्वात्पतितशब्दस्य
परनिपातः यद्यपि पतेः सनितनिपति इत्यस्य वेत्कत्वात् निष्ठायां तस्य विभाषेतिङ्निषेधः मामे-
ति तथापि द्वितीयाश्रितातीतपतितेति निपातनाद्भवति एतादृश्या भवत्यात्वया खंडपरिषत् परि-

भवत्याहिब्राह्म्याधमपतितया खंडपरिषत्परित्राणस्नेहः श्लथयितुमशक्यः खलु यथा

त्राणस्नेहः खंडानामर्थान् स्वपतितशवशकलानां भित्तं शकलखंडे वा पुंस्यर्द्धोर्द्धसमं शक इत्यमरः
परिषत्समुदायः तस्याः परित्राणं पालनं तत्र स्नेहः मेम मेमाना प्रियता हार्दमेम स्नेह इत्यमरः श्लथ-
यितुं त्यक्तं यथा शक्यः खलु निश्चयेन एवं दुरितनिवहे दुरितस्य पापस्य निवहः समूहः तत्र ममापि
मेमा प्रियता अस्तीति शेषः यतो यस्मात् कारणात् जगति सर्वैरपि अयं स्वभावो निसर्गः स्वरूपं
च स्वभावश्च निसर्गश्चेत्यमरः दुष्परिहरः दुःखेनापि परिहर्तुमशक्यः अस्तीति शेषः दुःखशब्दे उप-
पदे हरतेः ईषदुःखिति सूत्रेण खलु यद्वा दुरितनिवहे जगतीति योजना ब्राह्म्याधमपतितयेत्यनेन
तेषामपि रक्षणे किं वक्तव्यं पुण्यवता मित्या वेदितं खंडमित्यनेन अवयवस्य पालने किं वक्तव्यं अव-

यविनः इत्याशयः परिषदित्यनेनैकमपिनत्यज्यत इतिभावः दुरितनिवहेत्यनेन बहुषुपातकेषुममेष्टान्
नत्वेकस्मिन् द्वयोर्वेत्यावेदितं अत्र निंदयास्तुत्यभिव्यक्तेर्व्याजस्तुत्यलंकारः तदुक्तं कुवलयानंदे उक्ति-
व्याजस्तुतिर्निंदास्तुतिभ्यांस्तुतिर्निंदयोरिति ममयथा विवेकलेशोपिन ते रामचंद्ररणेरिपून् हतान्
स्वनाशकान् शीघ्रं पापिनो नयसेदिवमिति अत्रात्रीन् दिवं नयसेदित्युक्त्या भक्तानवश्यं नयसे इति
स्तुत्यभिव्यक्तिः ३७ इदानीं गंगातांडवविधिं वर्णयन् स्वतापशमनं पार्थयते प्रदोषेति त्रिदशतटिनीतां
डवविधिः त्रिदशानां देवानां तटिनीगंगा तस्याः तांडवं तंडुना तच्छास्त्रप्रवर्तकाचार्येण प्रोक्तं तांड-
वं नाट्यं तेन प्रोक्तमित्यणि ओर्गुण इति गुणः तांडवं नटनं नाट्यमित्यमरः तस्य विधिः करणं विधिवि-

ममाप्येवं प्रेमादुरितनिवहेष्वंबजगति स्वभावोयं सर्वैरपि खलु यतो दुष्परिहरः ३७ प्र-
दोषांतर्नृत्यत्पुरमथनलीलोद्धृतजटातटाभोगप्रैखल्लहरिभुजसंतानविधुतिः ॥

धानेदैवेचेत्यमरः तापं अर्थाद्भक्तजनसंतापं यद्वा पूर्वश्लोकान्ममेत्यनुवर्तते तथाच ममतापंतिरोध-
त्तां अंतर्धानि गमयतु नाशयत्वित्यर्थः तांडवसामग्रीमाह कथं भूतस्त्रिदशतटिनीतांडवविधिः प्र-
दोषांतर्नृत्यत्पुरमथनलीलोद्धृतजटातटाभोगप्रैखल्लहरिभुजसंतानविधुतिः प्रदोषस्य सूर्यास्तानं-
तरं षट्घटिकात्मककालस्यांतर्मध्ये नृत्यं कुर्वन् सचासौ पुरमथनश्च शिवश्च तेन लीलया उद्धृताः
उत्तुर्ध्वधृताः इयं नृत्यचेष्टा एतादृश्यः याः जटाः संयताः केशाः जटास्यात्संयतालका इति कोशः
तटे आभोगः पतनात्मकः संयोगसंबंधः नृत्यत्पुरमथनलीलोद्धृतजटानां तटाभोगः तेन प्रैखल्यः ग-

च्छंत्यः चंचलावालहर्षः वीच्यः ताएवभुजाः संतानंचविधुतिश्चसंतानविधुती संतानंदीर्घाकिरणं
विधुतिः कंपः भुजानां संतानविधुतीयस्मिन् सप्रदोषांतः इदं समस्तं व्यस्तं वा उक्तप्रदोषलक्षणे प्रमा-
णंतु त्रिमुहूर्तं प्रदोषः स्यात् भानावस्तंगते सतीति हेमाद्याद्युदाहृतं वचनं बोध्यमिति दिक् विधुतीत्य-
त्र विपूर्वक धूयकंपने इत्यस्मात्स्त्रियां क्तिन् पुनः कथं भूतः त्रिदशतटिनीतांडवविधिः बिलकोडक्री-
डज्जलडमरुटंकारसुभगः बिलस्य विवरस्य कोडं अर्थात् मध्यः ननाकोडं भुजांतरमित्यमरः तत्र
क्रीडत् विहरत् यज्जलं तदेव डमरुः वाद्यविशेषः ढक्केत्यर्थः वाद्यप्रभेदाडमरुमडुडिंडिमझझराड

बिलकोडक्रीडज्जलडमरुटंकारसुभगस्तिरोधत्तांतापं त्रिदशतटिनीतांडवविधिः ३८
सदैवत्वय्येवार्पितकुशलचिंताभरमिमं यदि त्वं मामंबत्यजसिसमयेस्मिन्सुविषमे

त्यमरः तस्य तेन वायः टंकारः शब्दविशेषः तेन सुभगः शोभनं सुष्ठुवाभगं श्रीयस्यसः भगं श्रीकाम
माहात्म्येत्यमरः स्फंदर इत्यर्थः क्वचित्तटकोडेति पाठः ३८ इदानीं सर्वदा भवत्यां स्थापितकुशलचिंता
भरं मां त्वं विषमे अस्मिन् समये यदि त्यजसि तर्हि अतः परं भुवनत्रये तव विश्वासं कोपिन कुर्यात् त-
व करुणा च निराधारा स्यादिति गंगायाः भयप्रदर्शनेनाह सदैवेति ओअंब सदैव सर्वदैव त्वय्येव-
भवत्यामेव एवेत्यनेन तीर्थान्तरं व्यावर्त्तयति अर्पितकुशलचिंताभरं कुशलस्य क्षेमस्य कुशलं क्षेम
मस्त्रियामित्यमरः तस्य चिंता कथं मम कुशलं भविष्यतीत्याकारिका तस्याभरः आधिक्यं ब्रह्मीचिं-
तेत्यर्थः भरः समूहो वा अर्पितः स्थापितः कुशलचिंताभरो येन सः तंगंगैव मम कुशलं करिष्यती

तिमन्यमानमित्यर्थः इमं त्वत्समीपे वर्तमानमेतादृशं मां कविषमे सुतरामत्यंतं विषमः दुःसहः तस्मिन् अतिकठिन इत्यर्थः यद्वा विषंगरलं मयते ददातीति विषमः तस्मिन् मेडू प्रणिदाने इत्यस्य आदेच उपदेशोऽस्ति तीत्यात्वे आतोनुपसर्गेक इति आतो लोपः इटिचेत्याकारलोपः एतादृशोऽस्मिन् समये यदित्यजसितदा तर्हि अयं विश्वासः गंगाशरणागतकुशलकर्त्रीत्याकारो निश्चयः त्रिभुवनतलात् त्रिभुवनस्य तलं तस्मात् अस्तं तिरोभावं अयते गच्छति गमिष्यतीति वा वर्तमानसामीप्येति भविष्यति लट् च पुनः इयं निर्व्याजकरुणा अकपटकरुणा निराधारा भवति निर्गतः आधारो यस्य सा एतादृशी भवति खलु निश्चयेन संदेहो नास्तीति भावः विश्वासाभावेन कस्यापि तव निकटे आगम

तदा विश्वासोयं त्रिभुवनतलादस्तमयते निराधारा चेयं भवति खलु निर्व्याजकरुणा ३९
कपर्दीदुल्लस्य प्रणयमिलदर्धंगयुवतेः पुरारेः प्रेखंत्यो मृदुलतरसीमंतसरणौ ॥

नाभावात् करुणाया निराधारत्वम् लोकेऽपि यस्य विश्वासो नास्ति तस्य निकटे कोऽपि नागच्छतीति प्रसिद्धमेव एवं च माहात्म्यसंरक्षणाय इदिति ममोद्धारणं कुर्वीति गंगायाः भीतिप्रदर्शनमिति भावः क्वचित्तु समये इत्यस्य स्थाने विषये इति पाठः तत्र विषयोद्धारणरूपे विषये इत्यर्थः ३९ इदानीं हरवामभागे का द्वितीया कांता वर्तते इति मेक्षितुं कपर्दीदुल्लस्य सीमंतसरणौ आगता अतएव पार्वत्या सापत्यभावात् करेणा कर्षिता एतादृश्यस्तबलहर्यो विजयंतामित्याह कपर्दीदिति भोजननि तेन बलहरयः विजयंतां सर्वोत्कर्षेण वर्तन्तां कथं भूताः लहरयः कपर्दीन् शिवजटाजूटात् उल्लस्य प्रसृ

तांसद्यः लापनाव्यवहितोत्तरकाले एव विलुपंतीति विशेषेण लुपंती प्रोच्छंती एवं च विधिलिखित-
तमपि अलीकं कुर्वन्त्या मम शोकहरणे सामर्थ्यमस्तीति भावः ४२ इदानीं मूढान् नरानुपहसंतः स्व-
वासिभ्यमराणां मालिन्यदोषं दूरीकुर्वाणाश्च गंगातीरतरवः मम सखायः संखित्याह नरानिति त्रि-
दशतटिनीतीरतरवः त्रिदशतटिन्याः गंगायाः तीरं तत्र तस्य वा तरवः दृक्षाः नः अस्माकं भ-
क्तजनानां सखायः मित्राणि संतु भवन्तु अथ मित्रं सखा सह दित्यमरः कथं भूताः त्रिदशतटिनी-
तीरतरवः मूढान् मूर्खान् अतएव तत्तज्जनपदसमासक्तमनसः ते च ते जनपदाश्च तत्तज्जनपदाः
स्वस्वदेशाः नीदृज्जनपदो देश इत्यमरः तेषु समासक्तं संबद्धम् एतादृशं मनो येषां ते तान् एतादृ-

नरान्मूढान् तत्तज्जनपदसमासक्तमनसो हसंतः सोल्लासं विकचकुसुमव्रातमिषतः
पुनानाः सौरभ्यैः सततमलिनो नित्यमलिना न्सखा योनः संतु त्रिदशतटिनीतीरतरवः ४३

शान् नरान् मनुष्यान् विकचकुसुमव्रातमिषतः विकचानि प्रकुल्लानि यानि कुसुमानि पुष्पाणि तेषां
व्रातः समूहः तस्य तदेवामिषं छलं तस्मात्सोल्लासं सहर्षं यथा स्यात्तथा हसंतः उपहासं कुर्वन्तः ए-
तेषां दुष्टस्वीयस्वीयदेशरचिता भक्त्या तत्रैव मरणे न दुर्गतिर्भविष्यति अस्माकं तु सदैव गंगातीर-
वासित्वात् उभयगतिर्भविष्यतीति तानुपहसंतीत्युत्प्रेक्षा पुनः कथं भूताः नित्यमलिनाः नित्यं म-
लिनाः मालिन्ययुक्ताः तान् जन्मतः श्यामानित्यर्थः एतादृशान् अलिनः भ्रमरान् सौरभ्यैः नि-
जकुसुमसौगंध्यैः सततं निरंतरं यथा स्यात्तथा पुनानाः पवित्रीकुर्वाणाः एवं च तादृशान् येषु न-

ति तेस्यसखंमामपिपवित्रंकरिष्यंतीतिभावः सौरभ्यैः नित्यमलिनान् पुनानादितिवायोजना मधु
लिप्मधुपालिनइत्यमरः ४३ इदानींकेचनस्वेष्टफलावासये यमनियमादियोगंकुर्वन्ति अहंतुत्वन्ना
मस्मरणेनप्राप्तकामःसन् जगज्जालंतृणतुल्यंमन्यइत्याह यजंतीतिभोत्रिपथगे एकेलोकाः क-
ठिनतरसेवान् अतिशयेनकठिनाकठिनतरा सेवायेषांते तान् एतादृशान्देवान् विष्ण्वादीन्य-
जंति तदपरेतेभ्यः देवपूजकेभ्योऽपरेअन्येपंचमीतियोगविभागात्समासः यद्वा तेदेवपूजकाः अप-
रेयेभ्यः तेइतिपंचम्यर्थेबहुव्रीहिः देवपूजकेभ्यउर्वरिताइत्यर्थः वितानव्यासक्ताः वितानेषुउल्लोचेषु
यज्ञेषुवाव्यासक्ताः विशेषेणआसक्ताः तत्पराइत्यर्थः संतीतिशेषः अस्त्रीवितानमुल्लोचइत्यमरः

यजंत्येकेदेवांकठिनतरसेवांस्तदपरेवितानव्यासक्तायमनियमरक्ताः कतिपये अ-
हंतुत्वन्नामस्मरणकृतकामस्त्रिपथगेजगज्जालंजानेजननितृणजालेनसदृशं ४४

लोकेचांदवाइतिप्रसिद्धिः क्रतुविस्तारयोरस्त्रीवितानंत्रिषुतुच्छकइत्यमरः कतिपयेत्येलोकाः य-
मनियमरक्ताः यमनियमयोः रक्ताः अनुरक्ताः संतीतिशेषः तान्कुर्वन्तीत्यर्थः तत्करणकाठिन्यात्
कतिपयपदोपादानं यमनियमग्रहणं अष्टानामप्युपलक्षणम् तेचयमनियमासनप्राणायामम-
त्याहारध्यानधारणासमाधयःतत्र अहिंसादिपरिग्रहोयमः शौचादिसंपादनंनियमः पद्मकाद्या-
सनंरेचकादिप्राणायामः इंद्रियाणांस्वस्वविषयेभ्यः प्रत्याहरणं प्रत्याहारः ब्रह्मणींद्रियधारणं
धारणा तत्रैवविच्छिद्य अंतरिंद्रियमवाहो ध्यानंचित्तवृत्तिनिरोधः समाधिरितिदिक् भोत्रिपथ

गेजननि त्रीन्पथोगच्छतीति त्रिपथगा यद्वा त्रयाणां पथां समाहारस्त्रिपथं पथः संख्याव्यया
देः इति न पुंसकत्वं तेन गच्छतीति त्रिपथगा गमेर्ङः तत्संबोधनं अहंतु जगन्नाथस्तु त्वन्नामस्मर-
णकृत कामः सन् तव नाम त्वन्नाम प्रत्ययोत्तरपदयोश्चेति त्वादेशः त्वन्नामः स्मरणं चिंतनं तेन कृताः
संपादिताः तादृशाः कामाः मनोरथाः येन सः एतादृशः सन् जगज्जालं जगतः जालं समूहः जग-
ज्जालं जालं समूह आनाय इत्यमरः तृणजालेन कक्षसंधेन सदृशं तुल्यं जाने वेद्यं तृणजालेनेति
तुल्यार्थैरित्यादिना तृतीया कलौ नामोच्चारणस्यैव सारत्वात्तदेव करोमीति भावः तदुक्तम् हरेर्नामैव
नामैव नामैव समजीवनं कलौ नास्त्येव नास्त्येव नास्त्येव गतिरन्यथेति दिक् अत्र नामशब्दो नामोच्चा-

अविश्रांतं जन्मावधिसुकृतजन्मार्जनकृतां सतां श्रेयः कर्तुं कतिन कृतिनः सन्ति विबुधाः
निरस्तालंबानामकृतसुकृतानां तु भवतीं विना सुभिल्लोकेन परमवल्लोके हितकरं ४५

रणपरो बोद्धव्यः ४४ इदानीं जन्मावधिनिरंतरं पुण्यवतां साधूनां श्रेयः कर्तुं बहवो देवाः कुवालाः स-
न्ति निराश्रयाणां पापिनां तु त्वां विना अन्यं हितकरं जगति न पश्यामीत्याह अविश्रांतमिति भो त्रि-
पथगे जननि अविश्रांतं निरंतरं जन्मावधिजन्मप्रभृतिजन्मपर्यंतं वा सुकृतजन्मार्जनकृतां सुकृतेन
पुण्येन जन्मार्जनं जन्मसंग्रहस्तत्कुर्वन्ति तेषां तादृशानां सतां साधूनां श्रेयः कर्तुं कल्याणं संपादयितुं
कतिविबुधाः कति संख्याका देवाः कृतिनः कुशलानसन्ति अपितु बहवः संतीत्यर्थः निरस्तालंबा-
नानिरस्तः गतः आलंबः आश्रयो येषां तेषां अकृतसुकृतानां तु न कृतं सुकृतं पुण्यं यैस्तेषां पापिना-

मित्यर्थः तेषां तु अमुष्मिन् लोके भवतीं विना त्वामृते परं द्वितीयं हितकरं अभिमतसंपादकम् न अ-
 वलोके न पश्यामि एतत्सर्वं चित्ते निधाय त्वामहं शरणं गत इति भावः ४५ इदानीं तव जलं पीत्वा
 मूढमित्रैः सह विहर्तुं गतो हं क्वचिदपि सुखं न लब्धवान् इदानीं मृदुपवनसंबंधशीतलस्वां केचिर-
 कालमनिद्रं मां त्वं स्वापयेति प्रार्थयते पय इति भो मातः तव पयः पीत्वा विमूढैः विशेषेण मूढाः सु-
 खाः विमूढाः तैः विशेषश्च ईषदपि हि नाहितज्ञानशून्यत्वं तादृशैः सह चरैः सह साकं चरंति गच्छं-
 ति भक्षयंति वा ते सह चराः मित्राणि तैः सह सपदि शीघ्रं संरंतुं विहर्तुं यातः गतः गत्यर्था कर्मके-
 त्यादिना याधातोः कर्त्तरि क्तः एतादृशः अहं क्वचिदपि कस्मिंश्चित् स्थलेपि कस्मिंश्चिद् द्विहारेपि वा

पयः पीत्वा मातस्त्ववसपदि यातः सह चरैर्विमूढैः संरंतुं क्वचिदपि न विश्रान्तिमगमम्
 इदानीं मुत्संगे मृदुपवनसंचारशि शिरे चिरादुन्निद्रं मां सदय हृदये शायय चिरं ४६

विश्रान्तिं विश्रामं न अगमं सपदि यात इति वा योजना यद्वा तव पयः सपदि पीत्वे तिसंबंधः एते-
 न नृणां वशात् शीघ्रं तव जलपानमात्रं कृतं न स्नानादिकं तेन स्वस्मिन् पराधबाहुल्यमस्तीति सू-
 चितं भो सदय हृदये दयया सहितं सदयं तादृशं हृदयं यस्याः सा तत्संबोधनम् एतादृशि भो
 मातः इदानीं संप्रति एतर्हि संप्रतीदानीमधुना सांप्रतं तथेत्यमरः मृदुपवनसंचारशि शिरे मृदु-
 कोमलः अल्पइत्यर्थः एतेन वा त्यायाः दुःस्वप्नदुःखानिरासः सूचितः मृदुश्चासौ पवनश्च तस्य संच-
 ञारः गमनसंबंधो वा तेन शिशिरः शीतलः एतेन श्रमसंत्रस्तस्य निद्रास्थानयोग्यत्वमावेदितं

गं० ल०
२६

एतादृशोऽसंगेऽङ्के चिराद्बहुकालं उन्निद्रं उद्रता निद्रायस्यसः एतादृशं मांशा यय स्वापय नि-
द्रां कारयेत्यर्थः शीङ्स्वमेऽतिधातोर्णिजंता लोणमध्यमपुरुषैकवचनंसिष् अतोहेः इति हेर्लुक्
निद्रायाः स्वरविशेषरूपफलस्य प्रयोज्यगामित्वात् प्रयोजकरूपकर्तृगामित्वाभावेन णिचश्चेति
आत्मनेपदं न चिराच्छाययेति वा योजना लोकेपि माता पुत्रं अङ्के स्वापयति इति प्रसिद्धमेव एतदर्थं
मेवमातरितिसंबोधनं ४६ इदानीं ममोद्गाराय कटिबंधादिकं कुर्वित्याह बधानेति भोस्करधुनि
जगन्नाथस्य तन्नाम्नः अयं समुद्गारसमयः सम्यगुद्गरणं समुद्गारः तस्य समयः कालः अस्तीति
शेषः यद्यपि आत्मनामगुरोर्नामनामातिक्लृपणस्य च श्रेयस्कामो न गृणीयाज्ज्येष्ठापत्यकल-

बधानद्रागेव द्रढिमरमणीयं परिकरं किरीटे बाले दुनियमय पुनः पन्नगगणैः ॥

त्रयोरिति निषेधात् स्वनामग्रहणमश्रेयस्करं भवति तथापि अत्यन्तानुरतयानिषेधोऽलुंघनं अतए-
वहापितः कासि हे सुश्रु बद्धे वंचिललापस इति भट्टिप्रयोगः संगच्छत इति दिक् ननु अस्तु तवोद्गार-
समयः मया किं कर्तव्यमित्याकांक्षायामाह बधानेति त्वं द्रढिमरमणीयं अतिशयेन दृढः इति-
द्रढिमा वर्णहृदादिभ्यः ष्यञ्चेति चादिमनिच् रक्कृतो हलादेर्लघोरिति ऋकारस्य रकारः द्रढि-
माचासौ रमणीयश्च तं अतिशयेन संदरं चेत्यर्थः एतादृशं परिकरं कटिं द्राकुशीघ्रं बधान बधबंध-
ने भवेत्परिकरोवाते पर्यंकपरिवारयोः प्रगाढगान्त्रैकबंधे विवेकारं भयोरपीति विश्वः ममोद्गारा-
यशीघ्रं कटिबंधं कुर्विति भावः पुनस्त्वं किरीटे मुकुटे मंडनं मुकुटं चाथ किरीटं पुंन पुंसकमित्यमरः

सटी०

२६

बालेंदुं बालश्चासाविंदुश्चतं कलात्मकंचंद्रं पन्नगगणैः पन्नपतितंगच्छंतितेपन्नगाः सर्पाः तेषांग-
णाः समूहाः तैः नियमयनियमनंकुरु तत्रैवस्थापयेत्यर्थः अन्यथाममागमनसमयेपतिष्यंतीति भा-
वः लोकेपिकश्चनमनुष्यः कस्यचिद्वाद्यादिपीडितस्य यदा मोचनं करोति तदा कटिबंधशिरोभूषणा-
दिकं दृढं करोतीति प्रसिद्धं यद्वा किरीटेपन्नगगणैः बालेंदुं नियमयेतियोजना पुनस्त्वमितरजनसा-
धारणतया इतरः अन्यः नीचो वा इतरस्त्वन्यनीचयोरित्यमरः सचासौ लोकश्चजनश्च तेन साधा-
रणः तुल्यः तस्य भावः साधारणता तया हेलां अर्थात् मम अनादरं न कुर्याः माकुर्वित्यर्थः परम-
त्वद्वक्तेमपि अन्यजनतुल्यो यमिति बुद्धिमाकुर्विति भावः अत्र लोकोक्त्यलंकारः तदुक्तं कुवलय-

न कुर्यास्त्वं हेला मितरजनसाधारणतया जगन्नाथस्यायं सुरधुनि समुद्धार समयः

४७ शरच्चंद्रश्चेतांशशिशकलश्चेतालमुकुटांकरैः कुंभांभोजे वरभयनिरासौ च दधतीं

नंदे लोकप्रवादानुक्तिलोकोक्तिरिति भण्यते इति ४७ इदानीं गंगारूपं स्तौति शरदिति भो सुरधु-
नि येजनाः त्वांध्यायंति चिंतयंति तेषां जनानां परिभवः अनादरः अनादरः परिभवः परीभावस्तिर-
स्क्रियेत्यमरः न उदयति उत्पन्नो न भवतीत्यर्थः यद्यपि अयगताविति धातुरात्मनेपदं तथापि इह
किटकटीत्यत्र प्रश्लिष्टस्य ईधातोरुत्पूर्वस्येदं रूपं बोध्यम् अतएव उदयति विततोर्ध्वरश्मिरज्जा-
विति माघप्रयोगः संगच्छत इति दिक् कथं भूतां त्वाम् शरच्चंद्रश्चेतांश शरदिशरत्काले अथ शर-
स्त्रियामित्यमरः तत्र यश्चंद्रः तद्वत् श्वेतांशुभ्यां परमगौरामित्यर्थः शरदित्यनेन परमनैर्मल्यं

सूचितं पुनः कथं भूतां शशिशकलश्वेतालमुकुटां अलतिदंशं कुर्वन् गच्छतीत्यलः सर्पः श्वेतश्चा
सौ अलश्च श्वेतालः शशिशकलः शशिनश्चंद्रस्य शकलः खंडः शशिशकलः शशिशकलश्च श्वेता
लश्च शशिशकलश्वेतालो तौ मुकुटो यस्य सा तां यद्वा श्वेताश्च ते अलाश्च भूषणानि श्वेतालाः
यद्वा श्वेतस्य रजतस्य अलाः भूषणानि दुर्बणोरजतं रूप्यं खर्जूरं श्वेतमित्यपीत्यमरः गमनभूषणा
र्थकदलधातोः पचाद्यच् शेषसमासः पूर्ववत् यद्वा शशिशकलश्वेतालः तादृशो मुकुटो यस्य सा
तां यद्वा शशिशकलश्वेताल इव शशिशकलश्वेतालमिवेति व्याघ्रादित्वादुपमितसमासः शशिशक
लश्वेतालः तादृशो मुकुटो यस्य सा तां यद्वा शशिशकलश्वेतः श्वेतगुणः तं आसमंतात् लाती

सुधाधाराकाराभरणवसनान् शुभ्रमकरस्थितां त्वां ये ध्यायंत्युदयति न तेषां परिभवः ४८

ति शशिशकलश्वेतालः तादृशो मुकुटो यस्य सा तां यन्मुकुटे चंद्रस्य प्रभाप्रसृता भवतीति भावः
लादाने इति धातोरातश्चोपसर्गे इति कः गुणेशुक्लादयः पुंसीत्यमरः यद्वा शशिशकलं च श्वेतश्च
शशिशकलश्वेतौ श्वेतो रजतं तौ आसमंतात् लातीति शशिशकलश्वेतालः तादृशो मुकुटो य-
स्य सा तां यस्य रौप्यमुकुटेशशिशकलं वर्त्तत इत्यर्थः अन्यत् विस्तारभयान्न लिख्यते पुनः
कथं भूतां करैः चतुर्भिर्हस्तैः कुंभां भोजे कुंभश्च अंभोजं च कुंभां भोजे कुंभो घटः अंभोजं कमलं
ते वरभयनिरासौ च भयस्य निरासः नाशः अभयमित्यर्थः वरश्च भयनिरासश्च वरभयनिरासौ
तौ च दधती बिभर्ती चतुर्भिर्हस्तैरिमानि चत्वारि दधतीति भावः पुनः कथं भूतां त्वां सुधाधाराका-

राभरणवसनां सुधायाः अमृतस्य धारा आभरणानि च वसनं च आभरणानि भूषणानि वसनं वस्त्रं
अलंकारस्त्वाभरणं परिष्कारो विभूषणं वस्त्रमाच्छादनं वा सश्चैलं वसनमंशुकमित्यमरः सुधाधारा
वत् आकारः रूपं येषां तानि सुधाधाराकाराणि तादृशानि आभरणवसनानि यस्याः सा तां अ-
तिशुभ्राभरणवसनमित्यर्थः पुनः कथं भूतां त्वां शक्रभ्रमकरस्थितां शुभ्रश्वासौमकरश्च शक्र-
भ्रमकरः मकरो मत्स्यः तत्र स्थितातां शुभ्रमत्स्यवाहिनीमित्यर्थः ४८ इदानीं गंगाममशरीर-
सुखं करोत्वित्याह दरस्मितेति शंतनोः भीष्मपितुः अंगना कल्याणानि अंगानियस्याः सा
अंगना अंगाकल्याणे इति पाप्माद्यंतर्गणसूत्रेण अंगशब्दान्नप्रत्ययः श्रीगंगाममजगन्नाथयं

दरस्मितसमुल्लसद्ददनकांतिपूरामृतैर्भवज्वलनभर्जिताननिशमूर्जयंती नरान्
चिदेकमयचंद्रिका चयचमत्कृतितन्वती तनोतु मम शंतनोः सपदि शंतनो रंगना ४९

डितस्य तनोः शरीरस्य डिति ह्रस्वश्चेति वैकल्पिकत्वात् घिसंज्ञायां गुणः शंसुखं सपदि शीघ्रं त-
नोतु विस्तारयतु मर्थनायां लोट् कथं भूता अंगना दरस्मितसमुल्लसद्ददनकांतिपूरामृतैः दरं ई-
षत् तच्च तस्मितं च दरस्मितं तेन समुल्लसद्विकासमानं तच्च तद्ददनं च तस्य कांतिः छविः तस्याः
पूराः आधिक्यानि तएवामृतानि तैः भवज्वलनभर्जितान् भवएव संसारएव ज्वलनः अग्निः ते-
न तत्र वा भर्जिता दग्धास्तान् एतादृशान् नरान् मनुष्यान् अनिशं सर्वदा ऊर्जयंती जीवयंती यद्वा
भवस्य शिवस्य ज्वलनः तृतीयनेत्राग्निः तेन तत्र वा भर्जितान् एवं च तादृशं कृत्यं कुर्वत्या मम वपुः सुखक-

गं० ल०
२८

रणेन कोप्यायास इति भावः पुनः कथं भूता अंगना चिदेकमयचंद्रिकाचयचमत्कृतिं चिदेकमयी
चित्स्वरूपा साचासौ चंद्रिका कौमुदी च चंद्रिका कौमुदी ज्योत्स्नेत्यमरः तस्याः चयः समूहः तस्य चम
त्कृतिः चमत्कारः तां तन्वती तनोतीति तन्वती विस्तारयती तनोति शता अनेकचंद्रमकाशं स्वयमे
व करोतीति भावः अस्मिच्छ्लोके पृथ्वीलुंदः जसौ जसयलावसुग्रहयतिश्च पृथ्वी गुरुरितिलक्षणात्
४९ इदानीं संसारज्वाला निर्दग्धवपुषो ममतापंशमयेत्याह मंत्रैरिति वीचिक्षालित कालियाहितप
दे कालियस्याहितः शत्रुः कालियाहितः विष्णुः तस्य पदं चरणः वीच्याक्षालितं प्रक्षालितं वीचिक्षा
लितं कालियाहितपदं ययासा तत्संबोधनं यद्वा कालियः अहितः शत्रुर्यस्य सः कालियाहितो वि-

मंत्रैर्मालितमौषधैर्मुकुलितं त्रस्तं सराणां गणैः स्वस्तं सांद्रसुधारसैर्विदलितं गारुत्मतैर्ग्रीवभिः

ष्णुः शेषं पूर्ववत् यद्वा कालिये आहितं अर्थात् विष्णुना स्थापितं तच्च तत्पदं च शेषं माग्वत् हे स्वर्लो
क कल्लोलिनि स्वर्लोकस्य सरलोकस्य कल्लोलिनी नदी तत्संबोधनं त्वं अधुना भवज्वालावलीढा
त्मनः भवस्य ज्वालाः ताभिः अवलीढः कवलितः व्यामडित्यर्थः तादृशः आत्मा यस्य तस्य ममता
पं निरयनिवारयति रयेति पाठः तत्र तिरः कुरु तिरः शब्दाणि जंता ल्लोद् अव्ययानां भमात्रे टिलो
पः इति तिरसष्टेर्लोपः क्वचित्तु भवज्वालावलीढात्मन इति पाठः तत्र भव एव व्यालः सर्पः तेनावली-
ढः तादृश आत्मा यस्य स तस्येति व्याख्येयं ननु तादृशतापनिवारणे मंत्रादयो बहवः संतीति चेत्तेऽ
पि न शक्ता इत्याह मंत्रैरित्यादि मंत्रैर्मालितं साहसेन तापनिवारणाभावात् संकुचितमित्यर्थः

सटी०

२८

अयं हेतुः सर्वत्र पूर्वार्धे योज्यः बहुवचनं तु एकोपिन समर्थ इति बोधनाय एवमग्रेपि बोध्यं यद्वा यत्र
 बहुभिः संकुचितं तत्रैकस्य कावार्त्तैत्यर्थबोधनाय औषधैस्तापनिवारणाय योग्यैर्वैद्यशास्त्रप्रसि
 द्वैः मुकुलितं मुकुलीभावमापन्नं करणां देवानां गणैः सर्वैः त्रस्तं त्रासंगतं सांद्रसुधारसैः सांद्राः
 निबिडाः तेच ते सुधारसाश्च तैः अमृतजलैः रसोजले रसो हर्ष इत्यनेकार्थकोशः स्वस्तं अधः पतितं
 स्तं सु अधः पतने पदत्वाभावात् वस्तुसंसितिदत्वं न गारुत्मतैः गुरुत्मान् गुरुडः गुरुत्मान् गुरुड
 स्ताहर्ष इत्यमरः देवता येषां ते गारुत्मताः तैः सास्य देवतेत्यण् यद्वा गुरुत्मतः इमे गारुत्मताः तैः
 तस्येदमित्यण् एतादृशैः प्रावभिः पाषाणैः पाषाणप्रस्तरप्रावोपलाशमानः शिलादृषदित्यमरः वि

वीचिक्षालितकालियाहितपदेस्वर्लोककल्लोलित्वं तापं निरयाधुना मम भवज्वालावलीढा-
 त्मनः ५० दलितं विशेषेण दलितं स्फुरितं विशेषश्च खंडखंडभवनं अत्र सर्वत्र पूर्वार्धे न पुंसके
 भावे क्तः अतएव कर्तुरनभिहितत्वात् मंत्रैरित्यादिषु कर्त्तरितृतीया अत्र श्लोके शार्दूलविक्रीडितं
 मसौ जसौ तौ गादित्यऋषयः इति लक्षणात् ५० इदानीं गंगालहरी नटघटी तांडवं अस्मान् पुनात्विति
 प्रार्थयते द्यूत इति भोस्वर्लोककल्लोलिनि तव भवत्याः व्यालोलोलासिवल्गल्लहरी नटघटी तांडवं
 व्यालोलोलाश्चंचला उल्लासिन्यः ऊर्ध्वं उच्छलंत्यः वल्गंत्यः एतादृशयोयाः लहर्यः नाएव नटस्तस्य घ
 टी तांडवं शिरसि घटीं धृत्वा नर्तनं यद्वा नटस्य घटी तांडवं नटघटी तांडवं व्यालोलोलासिवल्ग
 ल्लहरीणां नटघटी तांडवं तत् नः अस्मान् भक्तजनान् पुनातु पवित्रीकरोतु व्यालोलोलादिविशेष-

णविशिष्टलहरीभवनेमूलमाह कथंभूतायास्तव द्यूतेदुरोदरे परस्यजिगीषया अक्षैः क्रीडनंद्यूतं
तत्र अत्रविजिगीषयाः सत्त्वात् दिवो विजिगीषायामित्यनेन निष्ठातस्यणत्वं न नागेंद्रकृत्तिम-
मथगणमणिश्रेणिनंदींदुमुख्यं नागेंद्रोवासुकिः कृत्तिर्गजादिचर्म ममथगणः तन्नामकः पारिषदः
मणिश्रेणिः मणीनां रुद्राक्षादिमणीनां श्रेणिः पंक्तिः नंदिः स्ववाहनभूतो वृषभः इंद्रुः स्वशिरोभू-
षणभूतश्चंद्रः एतेषां इतरेतरयोगद्वंद्वः नागेंद्रकृत्तिममथगणमणिश्रेणिनंदींदवः मुख्याः श्रेष्ठाः य-
स्मिन्तत् एतादृशं सर्वस्वं सर्वचतत्स्वं च सर्वस्वं धनं हारयित्वा शिवात्सकाशात् पार्वतीं गृहीत्वा

द्यूतेनागेंद्रकृत्तिममथगणमणिश्रेणिनंदींदुमुख्यं सर्वस्वं हारयित्वा स्व-
मथपुरभिदिद्राक्पणीकर्तृकामे ॥ साकूतं हैमवत्यामृदुलहसितया वी-
क्षितायास्तवांबव्यालोलोल्लासिवल्गल्लहरिनटघटीतांडवनः पुनातु ५१

हारयित्वा इत्यत्रणिजंतात्कत्वा अत्रप्रयोजककर्तृत्वं पार्वत्याः प्रयोज्यकर्तृत्वं शिवस्य अतएव
समानकर्तृकयोः पूर्वकाले इत्यनेन कत्वाकलभः वीक्षणकर्तृककर्तृकं त्वद्वरणमिति बोधः प्रकृत
मनुसरामः अथ सर्वस्वहरणानंतरं पुरभिदि पुरनामानंदैत्यं भिनन्ति विदारयतीति पुरभिद् त-
स्मिन् शिवे स्वमात्मानं पणीकर्तृकामे सति पणनं व्यवहरणं पणः घञेर्थे कविधानमिति कः अ-
पणः पणः यथा संपद्यते तथा कर्तृमिति पणीकर्तृकामः इच्छायस्य सः तस्मिन् लुं पेदवश्यमः कृ-
त्यैतुं काममनसोरपि समोवाहित तयोर्मांसस्य पचिषुर्धनोरिति पृषोदरादिगणपठितवचनेन

कर्तुमिति मकारलोपः तादृशो सति मृदुलं हसितं हास्यं च स्याः सा तथा इदानीं सपत्नीभूतगंगा
याचनेन श्रेष्ठसिद्धिर्भविष्यतीत्याशयेन हसिता एतादृश्या हैमवत्या हिमवतो हिमाचलस्या-
पत्यं स्त्री हैमवती तस्यापत्यमित्यण् टिङ्गाणेति ङीप् तथा पार्वत्या साकूतं आकूतेन अभिमा-
येण सहितं साकूतं तद्यथा स्यात्तथा वीक्षितायाः विशेषेण क्षिता वीक्षिता तस्याः विशेषश्च
जटाजूटस्थित्या द्रष्टुमशक्याया अपि यत्नतो दर्शनव्यापारकत्वं यद्यपि शिवस्य पूर्वोक्तं सर्वस्वं
मया हृतं अतएव शिवः आत्मानं पणीकरोति तथापि गंगा उर्वरिता वर्त्तते सा च सपत्नीभूत
त्वान्मामवमत्य एतावत्कालपर्यंतं शिवशिरसि स्थिता वर्त्तते इदानीं याचयित्वा दासी संपाद-

विभूषितानं गरिपूतमां गा सद्यः कृतानेकजनार्त्तिभंगा मनो-
हरोत्तुंगचलत्तरंगा गंगाममां गान्यमलीकरोतु ५२ ॥ ० ॥

नीयेति साकूतमित्यस्यार्थ इति दिक् नर्त्तनमियस्य शिवस्य द्यूतं विस्मारयितुं गंगया नृत्य-
ब्धमिति दिक् हैमवतीत्यनेन कठिनहृदयत्वान्नेन सर्वस्वहरणयोग्यत्वं अस्मिन् श्लोके
रावृत्तं स्रग्धराम्नो भ्रौ यौ घृत्रिः सप्तका इति लक्षणात् ५१ इदानीं चरमश्लोकेन स्वां-
करणं प्रार्थयते विभूषितेति गंगाभागीरथी गंगाशब्दार्थस्त स्मृतं सद्य इत्यष्टमश्च
ममजगन्नाथस्यां गान्यमलीकरोत्वित्यर्थः कथं भूता गंगा विभूषितानं गरिपूतमां
स्य कामस्य रिपुर्वैरी शिवः तस्योत्तमां गं मस्तकं विभूषितं स्वस्थित्या शोभ-

गं० ल०
३०

रिपूतमांगं ययासा पुनः कथं भूता सद्यः तत्कालमेव कृतानेकजनार्तिभंगा अ
षामार्तिः पीडातस्याः भंगः नाशः कृतः संपादितः अनेकजनार्तिभंगो ययासा य
र्त्तयः पीडाः अनेकाश्च ताः जनार्त्तयश्च तासां भंगः कृतः अनेकजनार्तिभंगो ययासा स
तानेकजनार्तिभंगेत्येकं पदं वा पुनः कथं भूता मनोहरोत्तुंगचलत्तरंगा मनोहराः अ
याः उत्तुंगाः उत्तताः चलंतः चंचलाः तरंगाः यस्याः सा अस्मिन् पद्ये उपजातिकं वृत्तं इन्द्रव
ज्जौगं अनंतरौ दीरितलक्ष्मभाजौ पादौ यदीयावुपजातयस्ता इतिलक्षणात् ५२ स्वका

इमां पीयूषलहरीं जगन्नाथेन निर्मितां यः पठेत्तस्य सर्वत्र जायंते सुखसंपदः ५३

ठनस्य फलमाह इमामिति पीयूषस्यामृतस्य लहरीतां यथा पीतामृतलहर्या आनंदजनकत्वं
तथा अस्या अपीतिशेषः अन्यकृतिभ्रमवारणायाह जगन्नाथेन निर्मितामिति निर्मितां कृता
शेषं रुग्मं शिवम् ५३ यद्यप्यहं मंदमतिस्तथापि दीका समाप्तिर्हि बभूव शीघ्रं नात्रापरं
कारणमस्ति किंचिच्छ्रीभास्कराज्ञा किल किंत्वमोघा १ नृपं द्विपं वा तुरगं मृगं वा शुकं वकं वा
महिषं वृषं वा हरीकरोष्यं गनकं हि गंगे स्नातं भवत्यां संकृदीशसंगे २ नारायणो यस्य पिताम
हो भून्मणीकभट्टश्च पिता तदीयः गोपीयदीया जननी सुशीलारीका कृता तेन सदा शिवेन ३

३०

[OrderDescription]
,CREATED=11.12.19 12:19
,TRANSFERRED=2019/12/11 at 12:29:21
,PAGES=60
,TYPE=STD
,NAME=S0002324
,Book Name=M-2223-SHRIMAD BHAGWAT GEETA
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF

FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF

FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF
,FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF
,FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF
,FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF
,FILE55=00000055.TIF
,FILE56=00000056.TIF
,FILE57=00000057.TIF
,FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF
,FILE60=00000060.TIF

